

YENİ ANAYASA ÇALIŞMALARINDA İDARE HUKUKU AÇISINDAN GÖZÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN HUSUSLAR

*(Issues to be Considered With Regards to Administrative
Law in the Efforts For a New Constitution)*

Prof.Dr. Zehra ODYAKMAZ¹

Doç. Dr. Bayram KESKİN²

ÖZ

Bu makalede yeni bir anayasa hazırlığı veya anayasa değişikliği için çalışma yapılacağı zaman idare hukuku açısından hangi konuların göz önünde bulundurulması gerektiği incelenmektedir. Ancak bu arada anayasayı ve buna göre çıkarılacak yeni kanunları uygulayacak olanlar “insanlar” oldukları için, “insan”a, “gençliğe” yapılacak yatırımın önemine değinilmekte ve anayasanın, gençliğin millî duygularını yeşertecek ve hep taze tutacak millî unsurlar içeren bir felsefesi olmasının önemi dile getirilmektedir.

Anayasada; idarî yargı rejiminin ülkemizde uygulanmakta olduğunun vurgulanması, idarî yargının görev alanının korunması için daha belirgin bir ifadenin kullanılması, kamu görevlilerinin hukukî sorumluluğu açısından rücu şartlarının kanunla düzenlenmesi hükmü, bireyin iyi idare edilmeyi isteme hakkı ile idarenin iyi idare etme yükümlülüğü uluslararası mevzuatta da yer aldığından bu kapsama giren “idare ve ahlâk” ilişkisinin ifadesini bulması, idarî usûl ilkelerinin hepsinin hüküm altına alınması, arabuluculuk müessesesinin bazı uyuşmazlıklarda zorunlu hale getirilmesinin yer alması önerilmektedir.

T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesini düzenleyen hükümlerde değişiklik yapılması ihtiyacı ve söz konusu mahkemenin önemi açıklanmaktadır.

Değiştirilemeyecek hükümler olarak düzenlenen devletin şekli, cum-

1 Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı, İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, odyakmaz.zehra@gmail.com.

2 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı I. Hukuk Müşaviri.

huriyetin nitelikleri, devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı gibi kavramların hangi tarihî aşamalardan geçerek kazanıldığı çok kısaca hatırlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İdarî yargı rejimi, idare ve ahlâk, idarî usûl, arabuluculuk, temyiz, cumhuriyet.

ABSTRACT

This article is concerned with subjects to be considered with regards to administrative law when efforts for preparations for a new constitution or constitutional amendment are exerted. However; in the meantime, as it is “human beings” who are to implement the constitution and new laws to be enacted accordingly, the importance of investment to be made in “human being”, “youth” is touched upon and the significance of presence of a philosophy belonging to the constitution which shall rejuvenate and always keep alive national sentiments of youth is expressed.

As the provision on emphasis of implementation of administrative judicial regime in our country, usage of a more explicit expression for the protection of the duty field of administrative judiciary, regulation of the conditions for revocation by law in terms of legal obligation of public officers, the right of individual to demand to be well-administered along with the obligation of administration to well-administer are also included in international legislation; it is suggested that in the Constitution the relationship between “administration and morals” falling within this scope shall find its expression, all the principles of administrative procedure shall be provided and that the institution of mediation shall be made obligatory in certain disputes.

The necessity of amendment in the provisions regulating the Institution of Ombudsman of Republic of Turkey and Supreme Military Administrative Court and the significance of the court in question are elucidated.

Historical phases during which concepts such as the form of state, characteristics of the republic, integrity, official language, flag of the state that are provided as irrevocable are acquired are recalled very briefly.

Key Words: Regime of administrative Judiciary, administration and morals, administrative procedure, mediation, appeal, republic.

GİRİŞ³

Son zamanlarda toplumumuz yeni bir anayasa yapılmasının heyecanı içinde...

Geçtiğimiz yıllarda üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, bizim de dahil olduğumuz bilim insanları tüm güçleriyle, Anayasa Uzlaşma Komisyonunun çalışmalarına görüşleriyle katkıda bulundular.

Bu fikirleri, emekleri, kaleme alınan önerileri, katılımcılık örneklerini heyecanla izledik.

Görüşlerin önemli bir kısmı halen mevcut yasama organınının 1982 Anayasası'nı tamamıyla yürürlükten kaldırıp yeni bir anayasa yapamayacağı tartışmasında ya da mevcut anayasayı sadece değiştirme yetkisine sahip olabileceği konusunda yoğunlaşıyor ve odaklanıyordu...

Anayasa yapım usulü, kullanılacak metotlar, kurucu iktidar, tâli kurucu iktidar, Venedik Komisyonu kriterleri, Avrupa Birliği standartları, temel hak ve özgürlükler, demokratik usûller, toplumsal mutabakat, meclisin bu bakımdan millî iradeyi temsil edip etmediği, anayasada yapılacak değişikliğin bir sınırı olup olmayacağı, üniter yapı, lâiklik kavramının anayasadan çıkarılarak İslamî kavrama vurgu yapılması veya tam tersine lâiklik kavramına vurgu yapılması, din ve vicdan hürriyeti, değiştirilemeyecek maddeler, dokunulmazlıklar, Cumhurbaşkanının yetkileri, hemen hemen herkes tarafından üzerinde durulan, fikir yürütülen veya yeniden düzenlenmesi istenen konular.....

Biz ise bütün bunların arasında başka bir şeyler daha arıyoruz: Bize göre bütün değerlerin üstünde "**insan unsuru**" gelir. Herkesin özlem duyduğu yeni anayasayı veya mevcut anayasa değişikliğini ve buna göre çıkarılacak yeni kanunları uygulayacak olanlar; hep "**insanlar**"dır. İşte biz "**insan**"a yatırımı arıyoruz. Kısaca nasıl bir yatırımı ve nasıl bir anayasa düzenlenmesini istiyoruz? Önce onu belirtmemiz lâzım: Biz; millî duygularımızın yansıtıldığı, maddelerin içinde buram buram milliyetçilik kokan fikirlerin bulunduğu bir anayasayı arzuluyoruz.

Bu nedenle bu makalemizde her şeyden önce anayasamızın felsefesinin ne olması gerektiğini çok kısaca söylemek istiyoruz ve millî unsur içermesi arzumuzu yalnızca ifade etmekle yetiniyoruz. Çünkü biz bu çalışmanın **konusunu** bir idare hukukçusunun bakış açısıyla oluşturduk; yeni anayasa çalışmalarında göz önünde bulundurulması gereken idare

3 Kısaltmalar: age. adı geçen eser; agm. adı geçen makale; agt. adı geçen tez; AYİM. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi; AYM. Anayasa Mahkemesi; bkz. Bakınız; C.Cilt; E. Esas; İYUK. İdarî Yargılama Usulü Kanunu; K. Karar; md.madde; s. sayfa; S. Sayı; ŞDK. Şuray-ı Devlet Kanunu.

hukuku ile ilgili bazı hususları incelemeye çalıştık.

Bizim alanımızın “**idare hukuku**” olması sebebiyle kanunla düzenlenmesi gereken birçok konuda biran önce harekete geçilmesi için bazen anayasanın herhangi bir hükmüne konulacak bir tek kavramın veya kelimenin idare hukukuna ne kadar güçlü ve etkileyici bir şekilde yansıtılabileceğini bizim göstermemiz gerektiğini düşündük.

Önerilerimizde de anayasada yapılacak düzeltme, değişiklik ve yeni düzenlemenin nasıl olabileceğini ifade etmeye çalıştık.

Ancak her konunun teferruatlı bir şekilde anayasada düzenlenmesinin doğru olmadığına inandığımız için de değindiğimiz hususlar önerilerimizde çok kısa ve öz olarak yer alacaktır.

Bu çalışmamızın **amacı**; bireylerin hayatını doğrudan doğruya etkileyen bir bilim dalı olan idare hukukunda yapılması gerekli bazı değişikliklerin veya yeniliklerin –eğer gerekiyorsa- anayasaya bir veya iki kelimele ifade edilerek veya ilkeler halinde girmelerinin gerektiğini dile getirmektir.

O halde bu çalışmamızın **sınırını** “idare hukuku” oluşturmaktadır.

Özellikle **vurgulamak** istediğimiz husus ise, “**insan unsuru**”nun her şeyden önemli olduğudur. Kaliteli, ülkesine faydalı, millî şuura sahip, millî duyguları güçlü olarak yetiştirilmiş insanlarla, daha doğrusu “**hukukçular**”la ülkemizin daha iyi bir düzeye ulaşabileceğine inanmaktayız.

Tarih boyunca etkili olmuş büyük imparatorlukların sona eriş sebepleri incelendiğinde görülecektir ki, hiçbiri; iyi çalışmayan sağlık sistemi veya diğer aksayan sistemler nedeniyle değil, fakat hemen hemen hepsi adalet sisteminin bozulmasıyla tarih sahnesinden silinmişlerdir.

I. YENİ ANAYASANIN TEMEL FELSEFESİ MİLLÎ UNSUR İÇERMELİDİR

ANAYASA; bir devletin kuruluşunu, örgütlenişini, temel organlarının işleyişini ve birbiriyle olan ilişkilerini, devlet iktidarının el değiştirmesini düzenleyen, kişilerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alan kurallar bütünüdür. Anayasa hem siyasal, hem de hukuksal bir belgedir. **Siyasal bir belgedir**; çünkü anayasa, devleti kuran ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini koruyan başlıca belgedir. **Hukuksal belgedir**; çünkü anayasa en üst hukuk normudur. Kanunlar ve diğer bütün hukuk kaynakları anayasaya uygun olmak zorundadır.

Bir anayasa hazırlanırken önce felsefe, temel ilkeler tespit edilmeli ya da daha önce tespit edilmiş felsefenin aynen muhafaza edilmesine karar verilmelidir. Böyle yapılırsa anayasadaki hükümlerin çoğu bir zincirin

halkaları şeklinde aynı felsefe ve ilkeler doğrultusunda bir bütünlük içinde olabilirler.

1982 Anayasası geçici ve yürürlük maddeleri dışında 175 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 61'i bir defa, 18'i iki defa, 1 tanesi de üç defa olmak üzere toplam 100 madde onyediyedi defa değiştirilmiştir.

Her devletin, dolayısıyla her anayasanın güçlü bir felsefesi olmalıdır. Her devlet, her toplum varlığını ilkelerle sürdürür. Anayasamız bu ilkelerle dengeli bir şekilde örülmüş kurallar bütünü şeklinde olsaydı, bu kadar çok ve sık değişikliğe uğramazdı.

Anayasa değişikliği veya yeni anayasa çalışmasında öncelikle **şekle ilişkin** önerilerimiz; kısa, öz, anlaşılabilir bir dilde olması gerektiği yönündedir.

Esasa ilişkin çalışmalar kanaatimizce; **a.** Değiştirilemeyecek hükümler, **b.** Çıkarılması gereken hükümler, **c.** Değiştirilmesi gereken hükümler, **d.** Eklenmesi gereken hükümler, **e.** Muhafaza edilmesi gereken kurumlar tasnifiyle yürütülürse daha somut ve çabuk bir şekilde sonuca ulaşılabilir.

II. İDARÎ YARGI REJİMİNİN GEREKLİLİĞİ ANAYASADA VURGULANMALIDIR

Bu konuya değinmekle idare hukukunun özelliklerine sahip bir idarî yargılama usulü kanununa ulaşmaya hizmet etmiş olmak amacını taşımaktayız.

Muhtelif kanunlarla yapılan değişiklikler ile idarî yargının adlileşmesi çabasının devam ettiğini görmekteyiz.

Kanaatimizce Danıştay adıyla bir yüksek mahkemenin, idarî mahkemeler adıyla bazı alt mahkemelerin varlığı, idarî yargı rejiminin var olması için yeterli değildir.

Adli rejimden ayrı bir idarî yargı rejimi, kamu yararı yanında idarî eylem ve işlemlerin özellikleri, idarenin takdir hakkının gerekleri ve sınırları gözden kaçırılmadan idarenin eylem ve işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesi zorunluluğuna dayanır.

Başka bir deyişle, bu denetleme yapılırken idarenin özelliklerin, kamunun yararlarını ve kişilerin hak ve menfaatlerini dengeli bir biçimde bağdaştırmak idarî yargı rejiminin amacıdır.

A. İdarî yargı rejiminin faydaları

İdarî yargı rejiminin (yargı ayrılığı sistemi) faydalarını daha doğrusu ayrı bir idarî yargı rejimi olmasının gerekliliğini şöyle sıralayabiliriz:⁴

4 Bu konuda bkz. ODYAKMAZ, Zehra: "The Importance of Administrative Judiciary Regime

1- Bu sistemde ferdin idareye karşı korunması sağlanır.

Fert, idarenin hukuka aykırı işlemlerini iptal davası açarak iptal ettirir, fert böylece korunmuş olur. İdare eylem ve işlemleriyle ferdi maddî ve manevî zarara uğratmışsa, bu da tazminat davasıyla karşılanır. Yargı birliği sisteminde ferdi bu kadar korumak mümkün değildir. Çünkü; genel mahkemelerin uyguladığı özel hukuk kuralları idare hukuku kurallarından farklıdır ve “eşit” taraflar arasındaki anlaşmazlıkları çözümlenmektedir. Hâlbuki idare, daha doğrusu “idare edenler” idare edilen ferde karşı fiilen ve hukuken üstün durumdadırlar. Bu üstünlük ancak idare hukuku kuralları ile dengelenebilir ve ferdin ezilmesi önlenir.

2- İdarenin de ferde karşı korunması sağlanır.

İdarenin eylem ve işlemlerinin engellenmemesi, idarenin “takdir yetkisi”nin ortadan kaldırılmaması, idarenin kamu hizmeti yapmasının hukuka uygunluk denetiminin ihtiyaca uygunluk denetimine dönüştürülmesi suretiyle engellenmemesi sağlanmalıdır.

Ferdin hakları ile idarenin haklarının “kamu yararı kriterleri” ile dengelenmesi gerekmektedir. İşte bunlar ancak idare hukuku kuralları ile sağlanabilir. Hâlbuki özel hukuk kurallarının uygulandığı genel mahkemelerde kamu hizmeti görmekle yükümlü idare ile fert arasında uygulama alanında mevcut olan “idarenin üstünlüğü” dikkate alınmamakta, idare fert ile eşit sayılmaktadır. Bu durumda idarenin kamu hizmeti yaparken kamu kudretini ve icabında “takdir yetkisi”ni kullanması gerektiği gözardı edilmektedir.

İdare edenlere takdir yetkisi tanınması zorunludur. İdare de bu yetki-

(System of Judicial Separation) in Terms of Human Future”, Pravni život, časopis za pravnu teoriju i praksu Tematski Broj, Pravo I Humana Buducnost, Udruzenje Pravnika Srbije, Broj 10 2006 Beograd, Tom II, p.329-360; EROĞLU, Hamza: İdare Hukuku Genel Esaslar, İdarî Teşkilât ve İdarenin Denetlenmesi, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Beşinci Bası, Ankara 1985, s.357-359, (XIV+516 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları; ONAR, Siddik Sami: İdare Hukukunun Umumi Esasları, III.Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul 1966, s. 1823 vd., (XXXI-1441+2152 sayfa), İsmail Akgün Matbaası; GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref: Yönetmelik Yargı, Güncelleştirilmiş 23. Bası, Ankara Ekim 2005, s.8-9, (XXV+568 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları; GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref-Turgut TAN: İdare Hukuku C.II İdarî Yargılama Hukuku, Mevzuattaki Son Değişiklikler İşlenerek Güncelleştirilmiş 3. Bası, Ankara Ağustos 2008, s.24-27, (XIV+1245 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları; GİRİTLİ, İsmet-Pertev BİLGİN: İdarî Kaza Ders Notları, Teşkilât, Yargılama Usûlleri, İdarî Davalar, İstanbul 1966, s.9, (127 sayfa), Filiz Kitabevi; DERDİMAN, Ramazan Cengiz: İdarî Yargının Genel Esasları, 1. Bası, İstanbul Eylül 2004, s. 17-18; ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Yargı Rejiminin Önemi ve Gerekliği (Importance and Necessity of Administrative Judiciary Regime)”, s. 120-125, Ankara Global, Ankara Ocak 2012; ODYAKMAZ, Zehra: “30. Yılda İdarî Yargı İle İlgili Öneriler”, s.187-237, (Konuşma metni: s.86-95), İdarî Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, 09 Mart 2012-Ankara, (Editörler: Serkan Açar-Oğuzhan Güzel-Mehpare Çaptuğ), Ankara Barosu- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara Barosu Başkanlığı 2013, www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/idari-yargi-sempozyumu-9-mart-2012-ankara.pdf.

sini ancak gerekçeli ve hukuka uygun olarak kullanabilir. İdare mahkemelerinin; takdir yetkisini kullandığı alana fazla girilmemesi gerekir.

3- İdarenin malî sorumluluğu bulunur.

İdarenin sorumlu tutulabilmesi için idarenin kusura dayalı sorumluluğunun yani hizmet kusurunun tespit edilmesi, bu tespit için de idarî hizmetlerin ve özelliklerinin iyi bilinmesi lâzımdır. Ayrıca çağımızda idare, kusursuz da olsa sorumlu tutulabilmektedir.

Genel mahkemelerde uygulanan özel hukukta; tehlikeli faaliyetlerle uğraşan kimseler; bu tehlikenin önlenmesi için her türlü dikkat ve özeni gösterdiklerini ispatlayarak sorumluluktan kurtulabilirler. Oysa idare hukukuna göre idare; tehlikenin önlenmesi için her türlü özeni gösterdiğini ispat ederek sorumluluktan kurtulamaz. Çünkü çağımızda, hukuk devleti olmanın sonucu; idare bazen kusursuz da olsa sorumlu kabûl edilmekte ve zarar gören ilgiliye tazminat ödemektedir. Burada idarenin eylem ve işlemi ile ilgilinin gördüğü zarar arasında nedensellik bağı (illiyet rabitası) bulunmalıdır.

İşte idarenin kusursuz sorumluluğunu doğuran olaylardan doğan uyuşmazlıklarda, özel hukuk kuralları yetersiz kalmaktadır. İdarî yargı rejimi olmasa vatandaş yeterince korunamayacaktır.

4- Genel mahkemelerin; idarenin tek taraflı işlemlerinin denetlenmesinde yetersiz kalması sorunu önlenmiş olur

Genel mahkemeler; idarenin tek taraflı işlemlerinin denetlenmesinde yetersiz kalmaktadır, çünkü özel hukuk kurallarına göre çözmeye çalışmaktadır. Hâlbuki idare; idarî işlemlerin çoğunu ilgisine sormadan tek taraflı olarak yapmakta, ilgili fert de mağdur olmaktadır.

5- İdarî davaların idarî hâkim tarafından çözümlenmesi çok önemlidir.

İdarî davaların idarî hâkim tarafından çözümlenmesi çok önemlidir. “Kamu hizmeti”, “kamu menfaati” gibi konularda “uzmanlaşmış” olan idarî hâkim bu davaları çözmelidir. O halde genel mahkemelerde görevli hâkimler idarî uyuşmazlıklarda karar vermemelidir. Çünkü idarî uyuşmazlıkları çözebilme; idareyi, idarenin görev ve yetkilerini yakından tanımayı gerektirir.

6- Karar verirken kamu yararı ve kamu hizmetinin gözönünde bulundurulmasının gerekliliği sağlanmış olur.

Genel mahkemelerde hâkim; önüne gelen uyuşmazlığı sadece “hukuk” bakımından çözümler, vereceği kararın; tarafların hayatı üzerindeki

tesirini dikkate almak zorunda değildir. İdare mahkemesindeki hâkim ise vereceği kararın kamu hizmetinin akışı üzerindeki yankılarını gözönünde bulundurmak zorundadır.

7- İdarî mevzuat genel mahkemelerin uyguladığı özel hukuk kurallarından farklıdır.

İdare hukuku henüz tamamen kodifiye edilmemiştir, boşlukları vardır. İdare hâkimi karar verirken, bir boşlukla karşılaştığı zaman bu boşluğu “kamu hukuku” prensiplerini gözönünde bulundurarak doldurur. Genel mahkemelerdeki hâkim ise bu durumda özel hukuk prensipleriyle boşlukları doldurur. Böyle bir hüküm idarenin özelliğini, kamu menfaatinin fert menfaatinden üstünlüğü prensibini zedeler.

Sonuç olarak; “idarî yargı rejimi” sadece vatandaşı idareden korumakla kalmayıp, idareyi de fertlerden ve genel mahkemelerdeki yargılamalardan korumaktadır.

B. Uyuşmazlık Mahkemesinin Önemi

Uyuşmazlık Mahkemesinin mevcudiyetinin önemi burada tam anlamıyla ortaya çıkmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesi adli, idarî ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmeye yetkili bağımsız bir yüksek mahkemedir (2247 sayılı Kanun md.1/1).

Son yıllarda kamu hizmetlerinin özel hukuk kişilerine gördürülmesi nedeniyle ortaya çıkan hukukî sorunların çözümünde idarî yargının görev alanının belirlenmesi daha çok önem kazanmaktadır.

Örneğin, yükseköğrenim hizmetinin büyük bir kısmını üzerine almış olan vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının hukukî statülerinin belirlenmesi ve çıkacak ihtilâfların çözüm yerinin neresi olacağı konusunda Uyuşmazlık Mahkemesi hukuk sistemimizde çok mühim bir fonksiyon ifa etmekte olduğunu göstermiştir.

C. Önerimiz

Yeni bir anayasada veya anayasa değişikliği çalışmasında Türk hukuk sisteminde idarî yargı rejiminin uygulanmakta olduğu vurgulanmalıdır.

Böylece idarî yargının kaldırılıp idare hukuku konularına, tazminata adli yargı hâkimlerinin bakamayacağını bilmesi, bu ilkenin Anayasada yer alması ile sağlanacaktır.

III. İDARÎ YARGININ GÖREV ALANI KORUNMALIDIR

A. 1982 Anayasasına Göre İdarî Yargının Görev Alanının Anayasal Dayanağı Sorunu⁵

Görev; konu bakımından bir davaya bakabilecek mahkemeyi gösteren kurallardır.

Türk hukukunda askerî idarî yargının görev alanı anayasal güvence altındadır. Çünkü Anayasanın 157.maddesine göre: "... askerî olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişiyi ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıklar....."ın yargısal denetimi, ilk ve son derece mahkemesi olarak Askerî Yüksek İdare Mahkemesinde yapılacaktır.

Genel idarî yargının görev alanının anayasal bir dayanağa sahip olup olmadığı konusu tartışmalıdır.

Bu konunun önemi şudur: Eğer "İdarî yargının görev alanının anayasal dayanağı vardır" sonucuna ulaşırsak o zaman yasa koyucu, bir kanunla idarî yargının görev alanına giren bir konuyu, adli yargının görev alanına sokamaz. Aksi takdirde bu kanun anayasaya aykırı olur. Eğer idarî yargının görev alanının anayasa ile korunmadığı sonucuna ulaşırsa bu durumda, yasa koyucu idarî yargının görev alanını kanunla serbestçe düzenleyebilecektir.

Başka bir deyişle aslında, idarî yargının görev alanına girmesi gereken bir davanın adli yargının görev alanına sokulmasında anayasal bir engel olmayacaktır.

Anayasanın 125. maddesi "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" hükmünü benimsemesine rağmen bu işlem ve eylemlere karşı hangi yargı yoluna gidileceğini düzenlememiştir.

Danıştay'ı düzenleyen 155. maddesinin 2. fıkrası Danıştay'ın görevlerini sayarken "İdarî davalar"dan değil, yalnızca "davalar"dan söz etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, idarî yargının görev alanının anayasal bir dayanağa sahip olduğu görüşündedir. Bu nedenle idarî yargının görev alanına giren bir uyuşmazlığın adli yargının görev alanına sokulmasını anayasaya aykırı bulmaktadır.

5 ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, Son Güncel Mevzuata Göre Hazırlanmıştır, Güncellenmiş 11. Baskı, İstanbul Nisan 2015, s. 78-79 (xııı+528 sayfa), Themis, On İki Levha Yayıncılık A.Ş., Yayın No:224. Bu konuda fazla bilgi için bkz. GÜNDAY, Metin: İdare Hukuku, 10. Baskı, Ankara Ekim 2011,s. 32, (xxxiv+652 sayfa), İmaj Yayınevi; GÜNDAY, Metin: "İdarî Yargının Görev Alanının Anayasal Dayanakları", Anayasa Yargısı, S.14, 1997, s. 347-363.

Anayasa Mahkemesine göre; anayasanın “yargı yolu” başlığı altındaki 125. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” kuralı idarenin “her türlü” eylem ve işlemlerini kapsamaktadır, başka bir anlatımla kamu hukuku ya da özel hukuk alanına giren bütün eylem ve işlemlerini kapsamaktadır.

Bunlardan kamu hukuku alanındaki eylemler ve işlemler için idarî yargı görevlidir.

Özel hukuk alanındaki eylem ve işlemler için de adli yargı görevlidir.

Yasama organı anayasal bir gerek olarak idare hukuku alanına giren bir idarî eylem veya işleme karşı adli yargı yolunu seçme hakkına sahip değildir. Aksi halde anayasanın “kanunî hâkim güvencesi” başlığı altındaki 37. maddesinin 1. fıkrasındaki âmir kurala aykırılık oluşur.

Anayasanın 37.maddesinin 1.fıkrası şöyledir: “Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir mercii önüne çıkarılamaz.” Bu nedenle anayasanın 155.maddesinin 2.fıkrası idarî uyuşmazlıkları çözümlemeyi Danıştayın görevleri arasına almıştır.⁶

Anayasa Mahkemesi; özellikle idarî sözleşmelerin özel hukuk hükümlerine bağlı tutularak adli yargının görev alanına sokulmasını anayasaya aykırı bulmuştur⁷. Benzer bir kararı Kabahatler Kanununda düzenlenen tüm idarî yaptırımlara karşı adli yargının görevlendirilmesine ilişkin kuralı iptal ederken de vermiştir.

B. Önerimiz

Yeni anayasada veya bir anayasa değişikliğinde idarî yargının görev alanı korunmalıdır. Anayasanın ilgili hükmüne “dava” tâbiri yerine “idarî dava” tâbirinin girmesini uygun görmekteyiz.

IV. KAMU GÖREVLİLERİNİN HUKUKÎ SORUMLULUĞU

A. Uygulamadaki Zorluklar

Anayasanın 129/5., İdarî Yargılama Usulü Kanununun 28., Devlet Memurları Kanununun 13.maddeleri birlikte değerlendirildiğinde uygulamada bu konuda bazı zorlukların bulunduğu bilinmektedir. İdare hukuku doktrini ile Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun özellikle son dönemde görüş ayrılığı içinde olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni de memura, idare tarafından ödenmiş olan tazminat için hangi hallerde rücu edileceği hususunda bir mevzuata ihtiyaç duyulmasıdır.

6 AYM, 22.12.1988, E.1988/5, K.1988/55 (<http://www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1988/K1988-55.htm>).

7 AYM, 09.12.1994, E.1994/43, K.1994/42-2 (<http://www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1994/K1994-42.htm>).

B. Önerimiz

Anayasaya “Memura rücu şartları kanunla düzenlenir.” şeklinde bir hüküm eklenmelidir.

V. BİREYLERİN İYİ İDARE EDİLME HAKKI, İDARENİN İYİ İDARE ETME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Çağımızda bireylerin haklarının arasına, “vatandaşlık hakkı”, “iyi idare edilmeyi isteme hakkı” gibi haklar da girmiştir.

İyi idare edilme hakkı bizi idare, etik ve ahlâk ilişkisini incelemeye götürmektedir.⁸

Toplumların hayatını düzenleyen hukuk kuralları yanında onlar kadar önemli olan ve aynı hayatı düzenleyen bir de ahlâk kuralları vardır.

“Ahlâk”; bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimlerini düzenleyen sosyal kurallardır.

“Etik”; bireylerin, toplulukların davranışlarıyla iyi, kötü veya doğru, yanlış gibi değerlendirmeler yapmasına imkân veren ilkeler veya standartların bütünüdür.

Biz konuyu önce uluslararası mevzuat bakımından ele alacağız.

A. Uluslararası Mevzuat Bakımından İdare ve Ahlâk İlişkisi

1. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında İdare ve Ahlâk İlişkisi⁹

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı önce 13-14 Ekim 2000’de Fransa’nın Biarritz şehrinde toplanan Avrupa Birliği zirvesinde devlet ve hükümet başkanlarına sunulmuş ve kabûl görmüştür. Sonra 7-8 Aralık 2000’de Nice Zirvesinde onaylanarak resmîyet kazanmıştır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, bilindiği gibi, Avrupa Birliği vatandaşlarının temel haklarını ve Avrupa Birliği’nin, vatandaşlarına karşı sorumluluklarını düzenlemektedir.

8 ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “İdarenin Uygulamaları Bakımından İdare, Etik ve Ahlâk”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:71, Sayı:2013/3, s.19-55; ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “Administration and Morality”,Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Moral, 25 godina kopaonice skole prirodnog prava, udruzenje pravnika srbije, Broj 10, Beograd 2012, Tom II, p.189-210.

9 ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “İdarenin Uygulamaları Bakımından İdare, Etik ve Ahlâk”, agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “Administration and Morality”, agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Bayram KESKİN-Oğuzhan GÜZEL : “Human Rights Policy of the European Union and Its Reflection to the Turkish Constitutional Court’s Decisions”, IASSR tarafından basılmaktadır; ODYAKMAZ, Zehra-Bayram KESKİN-Oğuzhan GÜZEL : “Human Rights Policy of the European Union and a Disregarded Issue: Good Faith”, Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Dostojanstvo, 27 godina kopaonice skole prirodnog prava, udruzenje pravnika srbije, Broj 10, Beograd 2014, Tom II.

Şart'ın "iyi yönetim isteme hakkı"nı düzenleyen 41.,42., ve 8. maddeleri aslında iyi ahlâklı bir "idare"nin nasıl davranması gerektiğini açıklamaktadır. 41. maddenin 3. fıkrasına göre: *"Herkes, Birliğin kuruluşları veya görevlilerinin, görevlerinin ifası sırasında yol açtıkları her türlü zararı, Üye Devletlerin yasalarındaki ortak genel ilkelere göre Birliğe tazmin ettirme hakkına sahiptir."* Bu maddeye göre Avrupa Birliği; Birliğe üye devletlerin vatandaşlarının dava açmalarını beklemeden zararlarını ödeyerek, ahlâklı bir davranışta bulunmuş olacaktır.

8. maddenin 1. fıkrasına göre: *"Herkes, kendisine ilişkin kişisel bilgilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir."*

Bu, çok önemli bir konudur. Hemen hemen bütün devletlerin anayasalarında benzer hükümler vardır (1982 Anayasası md.20/3). Kişisel bilgilerin korunması devletin (idarenin) bir görevidir. Vatandaşının kişisel bilgilerini korumayan veya koruyamayan bir idare ahlâklı ve dürüst davranmıyor demektir.

8. maddenin 2. fıkrasına göre: *"Bu tür bilgiler, belirtilen amaçlar için ve ilgili kişinin muvafakatine veya yasada öngörülen başka meşru temele dayalı olarak âdil şekilde kullanılmalıdır. Herkes, kendisi hakkında toplanmış olan bilgilere erişme ve bunlarda düzeltme yaptırma hakkına sahiptir."*

Bu fıkrada da idare kişisel bilgileri âdil bir şekilde belirtilen amaçlar için kullanarak ve ilgili kişinin muvafakatini alarak, ayrıca ilgilinin kendisi hakkındaki bilgilere ulaşmasını ve düzeltme yapmasını kolaylaştırarak dürüst ve ahlâklı davranmış olacaktır.

42. maddeye göre; *"Birliğin bütün vatandaşları veya bir Üye Devlette ikamet eden veya kanunî adresi bu devlette bulunan bütün gerçek veya tüzel kişiler, Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon belgelerine erişme hakkına sahiptir."*

42. madde Avrupa Birliği'nin çalışmaları ile ilgili belgelere erişim hakkını düzenlemektedir. Bu haktan Birliğin vatandaşlarının yanında Birliğe üye olan devlette ikamet eden yabancılar da faydalanmaktadır. Bu; ahlâklı idare davranışının bir örneğidir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 77/31 sayılı tavsiye kararında düzenlenen idarî usûl ilkelerini Birliğin temel ilkeleri haline getirmiştir. Bu ilkeler ile Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı; idare için **"iyi yönetme yükümlülüğü"**nü, bireyler için ise **"iyi yönetim hakkı"**nı düzenlemiştir.

2. Avrupa İyi İdarî Davranışlar Kanunu'nda İdare ve Ahlâk İlişkisi ¹⁰

Avrupa Komisyonu 13 Eylül 2000 tarihinde, Komisyon'un personelinin, halkla olan ilişkilerini düzenleyen "Avrupa Komisyonu İyi İdarî Davranışlar Kanunu"nu kabûl etmiştir.

6 Eylül 2001 tarihinde Avrupa Parlâmentosu tarafından kabûl edilen Kanun'un ön sunumunda iyi bir idare için gereken prensiplerin günlük hayatta uygulamaya geçirilmesi için idarî usûllerin sâdeleştirilmesinin ve kişisel sorumluluğun ön plâna çıkartılmasının önemi vurgulanmaktadır.

Avrupa İyi İdarî Davranışlar Kanunu'nun "Tarafsızlık ve Bağımsızlık" başlıklı 8. maddesinin 2. fıkrasına göre: "...2. Görevlinin davranışı hiçbir zaman kişisel, ailevî veya millî menfaatler veya siyasî baskılarla yönlendirilemez. Görevli, kendisinin veya yakınlarından birinin malî menfaatlerinin bulunduğu bir karara katılamaz."

Bu hükümde idareyi temsil eden görevlinin nasıl davranması veya davranmaması gerektiği düzenlenmiştir. Burada sayılanların tümü "ahlâk" kapsamına girmektedir.

"Kararın tebliği" başlıklı 20. maddeye göre: "1... 2. Görevli, ilgili şahısların karardan haberdar edilmelerinden önce bunun başkaca kaynaklara iletilmesinden kaçınır."

İlgili şahıs, kendisi hakkındaki karardan; önce kendisi haberdar edilecektir. Bu kararı başkalarına duyurmak ancak kendisine ait bir yetki ve haktır.

"Verilen saklanması" başlıklı 21. maddeye göre: "1. Kişisel bilgilere ilişkin muamelede bulunan görevli, Avrupa Parlâmentosu'nun ve Konsey'in 45/2001 sayılı ve 18 Aralık 2000 tarihli ve Birlik kurum ve organları tarafından özel şahısların kişisel bilgilerinin korunmasına ve verilerin serbest dolaşımına ilişkin tüzük hükümlerine uygun olarak, vatandaşın özel hayatına ve şahıs varlığına saygılı davranır.

2. Görevli, kişisel bilgileri, yasal olmayan durumlarda kullanmaktan veya bunları yetkili olmayan üçüncü kişilere iletmekten özellikle kaçınır."

Burada da kişisel bilgilerin idare tarafından korunmasını, ahlâklı idarenin nasıl davranması gerektiğini görüyoruz.

¹⁰ ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "İdarenin Uygulamaları Bakımından İdare, Etik ve Ahlâk", agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "Administration and Morality", agm.

3. OECD Konseyi'nin 23 Nisan 1998 tarihli Tavsiye Kararı ile Referans Gösterdiği "Kamu Hizmetinde Etik Yönetim İlkeleri"¹¹

OECD 1996 yılında Kamu Hizmetinde Etik Raporu hazırlayarak, etik altyapının sekiz kilit unsurunu tespit etmiştir. OECD 23 Nisan 1998 tarihinde Kamu Hizmetinde Etik Davranışı Geliştirme alanında aldığı "tavsiye" kararı ile de referans olarak üzerinde mutabakata varılan "Kamu Hizmetinde Etik Yönetim İlkeleri"ni göstermiştir.

Bu hususlar idare hukuku, daha doğrusu "idare ve ahlâk ilişkisi" açısından incelendiğinde görülecektir ki; bir kısmı Devlet Memurları Kanununda memurların hakları, yükümlülükleri veya memurlara uygulanan yasaklar başlığı altında düzenlenmişlerdir. Sahip oldukları hakları ve yükümlülüklerini bilmeleri siyasî sorumluluklarının, istihdam şartlarının bilincinde olarak tarafsız davranmaları gerekliliği örnek olarak verilebilir.

B. TÜRKİYE'DEKİ MEVZUAT BAKIMINDAN İDARE VE AHLÂK İLİŞKİSİ¹²

1. 2004 Yılından Önce İdare ve Ahlâk İlişkisi ile İlgili Mevzuat

Türkiye'de 2004 yılından önce; kamu görevlilerinin uymaları gereken etik ilke ve değerlere ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktaydı.

Etik ilke ve standartlar Anayasa'da, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan yönetmeliklerde, 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanun'da, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu'nda, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ve diğer mevzuatta dağınık olarak yer almaktaydı.

2. 2004 Yılından Sonra İdare ve Ahlâk İlişkisi ile İlgili Mevzuat

2004 yılı ülkemizde etiğe dayalı bir yönetim sisteminin oluşturulmasına dönüm noktası olmuştur. 2004 yılında 5176 sayılı "Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" çıkarılmış ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulmuştur.

Bu Kanunun amacı; kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetmek gibi etik davranış ilkelerini belirlemektir. Bu hükümde bizi konumuzla ilgili olarak özellikle "dürüstlük" kavramı ilgilendirmektedir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu kamu görevlilerinin uymaları gereken

11 ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "İdarenin Uygulamaları Bakımından İdare, Etik ve Ahlâk", agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "Administration and Morality", agm.

12 ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "İdarenin Uygulamaları Bakımından İdare, Etik ve Ahlâk", agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "Administration and Morality", agm.

etik davranış ilkelerini “Yönetmelik” ile tespit etmiştir.

Bu ilkeler; şeffaflık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetmek gibi etik davranış ilkeleridir.

Ancak bizim vurgulamak istediğimiz hususlar ilâveten şunlardır:¹³

1) Bilindiği gibi idarî işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat(amaç) olmak üzere beş unsuru vardır. Bunlardan özellikle maksat (amaç) unsuru ahlâk kavramıyla ilgilidir. Maksat unsuru idarî işlemin sübjektif, manevî unsurudur. O idarî işlemi tesis eden kamu görevlisinin zihninin derinliklerindeki gerçek hedefidir. Aslında idarî işlemlerin tek bir amacı vardır, o da kamu yararının sağlanmasıdır. Kişisel, felsefi, dinî amaçlarla veya siyasî sebeplerle yapılan idarî işlemler, maksat yönünden hukuka aykırıdır. Ahlâklı davranmakla yükümlü bir idarenin hiçbir idarî işlemi idarî yargı yerinde özellikle maksat unsuru yönünden hukuka aykırılık sebebiyle iptal edilmemelidir. Yani idare hiçbir zaman maksat unsurunu saptırmamalıdır.

2) İdarî işlemlerin tek yanlılık, icraîlik (yürütülebilirlik), yargısal denetime tâbi olmak gibi genel özelliklerinden biri de “hukuka uygunluk karinesi”dir. Çünkü idarî işlemler yapıldıkları anda hukuka uygun varsayılırlar ve bu andan itibaren aksi ispat edilinceye kadar hukuka uygunluk karinesinden yararlanırlar.

İdare anayasaya ve kanunlara uygun davranmak zorundadır ve bu nedenle yapmış olduğu işlemler yapıldıkları anda hukuka uygun kabûl edilirler. İlgililer; idarî işlemlerdeki hukuka aykırılık durumlarını ancak belirli bir süre içinde ileri sürebilirler. İdarî işlemlerin hukuka aykırılıkları nedeniyle aleyhlerine dava açılması halinde bile -idarî yargı yeri yürütme-yi durdurma vermedikçe- işlemin icraîliği durmaz. İşte bu uygulamalar nedeniyle idare ahlâklı davranmak zorundadır. İdarî işlem aleyhine dava açanın kazanması halinde idare; yaptığı düzeltmeleri; aynı işleme maruz kalıp da dava açmayanların işlemlerine de uygulamalıdır. İdare; hukuka aykırı olsa ve aleyhinde dava açılrsa bile hukuka uygunluk karinesinden yararlanarak uzun süre hukuk âleminde yaşayacağı belli olan idarî işlemi çok daha dikkatli bir şekilde oluşturmalıdır. Eğer idare davanın görüldüğü sürecin içinde haksız olduğunu anlarsa diğer benzeri işlemlerini de geri almalıdır, böylece ahlâklı davranmış olacaktır.

3) İdarî işlemler fiilî veya hukukî nedenlerle sona erebilir. Süreye bağlı işlemlerde, işlem, sürenin dolmasıyla kendiliğinden ortadan kalkabilir. İdarî işlemler -geri alma, kaldırma, değiştirme, düzeltme gibi- bizzat ida-

13 ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “İdarenin Uygulamaları Bakımından İdare, Etik ve Ahlâk”, agm.; ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “Administration and Morality”, agm.

renin iradesiyle de sona erebilir. Geri alma; sakat ve hukuka aykırı bir idarî işlemin, geçmişe etkili bir biçimde, yapıldığı andan itibaren doğruduğu sonuçların bizzat idare tarafından hukuk düzeninden silinmesidir. İdare, Anayasa ve kanunlara uygun hareket etmek zorunda olduğu için, kendi yaptığı sakat idarî işlemi bizzat geri almakla yükümlüdür. Geri alma işlemi için ilgililerin başvurusu zorunlu değildir. Geri alma işlemi süreye bağlanmıştır. İdare sakat idarî işlemini ancak bir iptal davası açma süresi içinde ve iptal davası açılmış ise bu dava sonuçlanıncaya kadar geri alabilir. Ancak yükümlendirici işlemler, yok hükmünde sayılan idarî işlemler, hile sonucu yapılan idarî işlemler, idarenin açık hatası ve ilgilinin kusuru sonucu yapılan idarî işlemler her zaman geri alınabilir.

İdarenin tesis ettiği bir idarî işlem aleyhine hukuka aykırılığı nedeniyle iptal davası açılırsa, idare davanın sona ermesini beklemeden o idarî işlemini geri almalıdır. Hatta daha da öteye giderek henüz dava açmayan diğer mağdurlar için tesis ettiği diğer idarî işlemleri de geri almalı, geri alma zamanı geçmişse idare o işlemi kaldırmalı, değiştirmeli veya düzeltmelidir. Böylece diğerlerinin dava açıp kazanmasını beklemeden idarî işlemi idare kendi iradesiyle sona erdirmelidir.

4) Davacı, idarenin kendisi aleyhine tesis ettiği hukuka aykırı idarî işlemin iptali için dava açtığı zaman; bu idarî işlemin dayanağı olan düzenleyici işlemin hukuka aykırı maddesinin veya maddelerinin iptalini de isteyebilir veya yalnızca idarî işlemin iptalini ister. İşte davacının yalnızca idarî işlemin iptalini istediği durumlarda bir idarî işlemin kendisine dayanak yaptığı düzenleyici işlemin ilgili hükmü veya hükümlerinin hukuka aykırı olup olmadığı idarî yargılama sürecinde tam olarak tespit edilememektedir. Daha doğrusu hukuka aykırı olarak tesis edilmiş idarî işlem, düzenleyici işlemin bizzat kendisinin hukuka aykırılığı nedeniyle mi yoksa idarenin bir uygulaması nedeniyle mi sakatlanmıştır? İşte idare; hukuka aykırılığı sabit olmuş idarî işlemine dayanak olan düzenleyici işlemindeki bu hükmü yürürlükten kaldırmalıdır.

Ahlâklı idare; hukuka aykırılığı mahkeme kararıyla sabit olan hallerde artık düzenleyici işlemin bu hükmünü uygulamamalıdır. O halde, eğer mahkemeden düzenleyici işlemin bazı maddelerinin iptali istenmemiş ise, bu maddelerin de hukuka aykırılığı bir şekilde tespit edilmişse, idare bu durumu gözardı etmemelidir.

5) İdarî Yargılama Usûlü Kanunu'nun 28. maddesine göre idarî yargı yerlerinin kararlarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez.

Uygulamada bu otuz günlük imkân kötüye kullanılmaktadır. Kanun idareye; her halükârda yirmidokuz gün durup beklemesini, otuzuncu gün gerekeni yapmasını söylememektedir. İdarenin otuzuncu güne kadar bekleme alışkanlığı –otuz gün boyunca niçin beklediğini açıklamadığı sürece- ahlâklı idarenin davranması gereken tarza uymamaktadır.

6) İdarenin kusursuz sorumluluğu bakımından tehlike (Risk=Hasar) ilkesinin uygulandığı durumlarda idare, etik ve ahlâk ilişkisine de¹⁴ kısaca değinmekte fayda vardır.

Bilindiği gibi; idarenin tutum ve davranışlarından, kusurlu olmasa da sorumlu tutulmasına, kusursuz sorumluluk denilmektedir.

Kusursuz sorumlulukta idarenin davranışı ile uğranılan zarar arasında nedensellik bağının ispatlanması yeterlidir.

İdarenin davranışının kusurlu olduğunun ispatlanmasına gerek yoktur. Ayrıca idarenin tutum ve davranışlarının hukuka aykırı olması da gerekmez.

Kusursuz sorumluluk genel olarak iki ilkeye dayandırılır: Bunlar; tehlike (=risk=hasar) ilkesi ve kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesidir.

İdare ve ahlâk ilişkisi burada sadece tehlike ilkesinin uygulanması bakımından söz konusu olabilir diye düşünmekteyiz.

14 ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “Mahkeme Kararları Işığında Terör Olaylarında İdarenin Sorumluluğuna Genel Bir Bakış”, Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, Y.2013, S.1, s.1-61; ODYAKMAZ, Zehra: “Administration’s Responsibility in Terror Incidents”, Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Odgovornost, 24 godina kopaonice skole prirodnog prava, udruzenje pravnika srbije, Broj 10, Beograd 2011, Tom II, p.137-170; ÖZKARSLI, Oğuz: İdarenin Kusursuz Sorumluluğu ve Risk İlkesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Temmuz 2008, s.65-77, (X+107 sayfa), <http://www.belgeler.com/idarenin-kusursuz-sorumlulugu-ve-risk-ilkesi-faultless-liability-of-administration-and-risk-principle> (Erişim tarihi: 20.02.2013); ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, Son Güncel Mevzuata Göre Hazırlanmıştır, Güncellenmiş 11. Baskı, age., s.169 vd.; GÖZLER, Kemal-Gürsel KAPLAN: İdare Hukuku Dersleri, Düzeltilmiş ve Güncelleştirilmiş Onikinci Baskı, Bursa Eylül 2012, XXXII+863+[1] sayfa, Ekin Kitabevi Yayınları, s.762-768; GÖZLER, Kemal: İdare Hukukuna Giriş, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş Beşinci Baskı, Bursa Ekim 2006, XVI+352 sayfa, Ekin Kitabevi Yayınları, s. 281-282; GÖZLER, Kemal-Gürsel KAPLAN: İdare Hukukuna Giriş, Güncelleştirilmiş 14. Baskı, Bursa Ağustos 2011, XXIV+519 sayfa, Ekin Basın Yayım Dağıtım, Öğrenci Dostu Serisi No:4, s. 415-418; GÜNDAY, Metin: age., s. 379-381; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdare Hukuku, Son Güncel Mevzuata Göre Hazırlanmıştır, Güncellenmiş 16. Baskı, İstanbul Mayıs 2015, s.184 vd.; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Turgut TAN: İdare Hukuku, C.I, Genel Esaslar, Güncelleştirilmiş 6. Bası, Ankara Ağustos 2008, XXII+1187 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları, s.871-872; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Turgut TAN: İdare Hukuku, C.II, age., s.771-772; İŞIKLAR, Celâl: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kararlarında İdarenin Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran Haller”, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu (28-29 Mayıs 2009), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara 2009, s.573-577. Tehlike sorumluluğu kavramı yerine risk kavramını kullanan yazarlar vardır: GÖZLER, Kemal: İdare Hukuku Dersleri, age., ve GÖZLER, Kemal: İdare Hukukuna Giriş, age., Oğuz ÖZKARSLI da “Risk Sorumluluğu”, kavramını kullanmayı tercih etmiştir: agt., s.65 vd.

Tehlike ilkesi genel olarak, bazı faaliyetlerin bünyesinde taşıdığı tehlikeler dolayısıyla kişilere zarar vermiş olması durumunda bu etkinlik sahiplerinin, yani idare edenlerin kusuruna bakılmaksızın, zararın giderilmesi düşüncesine dayanır. Tehlikeli faaliyet ile gerçekleşen zarar arasında nedensellik bağı yeterli olup, ayrıca kusura bakılmaz.

İdare hukukunda –özel hukukta uygulanan tehlike ilkesinden farklı olarak- idarenin kurtuluş kanıtı (beyyinesi) getirmesi mümkün değildir.

O halde idare; tehlikeyi önlemek için her türlü dikkat ve özeni gösterdiğini ileri sürerek veya ispatlayarak sorumluluktan kurtulamaz.

Burada idare, zarar verdiği zaman kusursuz sorumluluk ilkesine dayanarak verdiği zararı hemen ödemek suretiyle ahlâklı davranmış olacaktır.

Şimdi idare ve ahlâk ilişkisini; idare hukukunda tehlike ilkesinin uygulandığı durumlar açısından ele alalım:

a) İdarenin Tehlikeli Etkinlikleri ile Araç ve Gereçleri Bakımından İdare ve Ahlâk İlişkisi ¹⁵

İdarî faaliyetlerin ve malların bir kısmı, nitelik bakımından riskli veya tehlikeli olmasına rağmen, kamu yararının sağlanmasında kullanılması zorunlu araçlardır. Meselâ idare çeşitli silâhlar, gemiler, uçaklar kullanmak, cephaneler ve mayınlar bulundurmak durumundadır.

Buna göre tehlike yaratma ihtimali fazla ve teknik yönden karmaşık olan, dolayısıyla her zaman sebebi tespit edilemeyecek olan zararlara yol açabilecek idarî etkinlik veya araç-gereçlerin zarara sebebiyet verdikleri durumlarda, bu zararın; kusur şartı aranmaksızın idare tarafından tazmini gerekir.

15 Sosyal risk ilkesi için bkz. ÖZKARSLI, Oğuz: agt., s.78-87; AKYILMAZ, Bahtiyar: “Sosyal Risk İlkesi ve Uygulama Alanı - Social Risk and Its Practise”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.IX, Sayı:I-II, Haziran-Aralık 2005, s.185-211, http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/IX_178-204 (Erişim tarihi: 20.02.2013); ODYAKMAZ, Zehra- Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.170 vd.; GÖZLER, Kemal-Gürsel KAPLAN: İdare Hukuku Dersleri, age., s.768 vd.; KIRTEPE, Ahmet: “5233 Sayılı Yasa Kapsamında Sosyal Risk İlkesi Gereğince Karşılancak Zararlar ve İdarenin Sorumluluğunun Sınırları”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Y.5, S.43, Mart 2010, s.145-155; Danıştay 10. Dairesininin 13.10.1993 tarihli ve E.1992/3372, K.1993/3777 sayılı kararı, www.kazanci.com (Erişim tarihi: 20.02.2013); GÜNDAY, Metin: age., s.381; ODYAKMAZ, Zehra- Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdare Hukuku, age., s.186-187; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref – Turgut TAN: İdare Hukuku, C. 1, Genel Esaslar, age.,s.875 vd.; AZRAK, Ali Ülkü: “İdarenin Toplumsal Muhatara (Sosyal Risk) Kuramına Göre Kusursuz Sorumluluğu”, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler Sempozyumu III, Ankara 12-13 Mayıs 1979, İstanbul 1980, Mukayeseli Hukuk Enstitüsü, Fakülteler Matbaası, s.138; ÇOBAN, Ayşegül: “Yargı Kararları Işığında Sosyal Risk İlkesi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi 20. Yıl Armağanı, C.11, S.1-2, Y.2003, s.321-339; ÇAĞLAYAN, Ramazan: “Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi”, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu (28-29 Mayıs 2009), Ankara 2009, s.451-481; İŞIKLAR, Celâl: agm., s.579-581.

İşte bu gibi durumlarda ahlâklı idare; zarar görenin dava açmasını beklememeli ve hemen zararı ödemelidir.

Burada idarî eylemden zarar görenin tam yargı(tazminat) davası açmadan önce idareye başvurup, idarenin mahkeme kararı olmaksızın ödemeyeceğine dair ön kararını alıp, ondan sonra tam yargı (tazminat) davasını açabileceğini belirtmekle yetiniyoruz.

b) Meslekî Risk İlkesi Bakımından İdare ve Ahlâk İlişkisi

Meslekî risk; kamu hizmetinde çalışan bir kişinin görevi sırasında veya görevi nedeniyle zarara uğraması durumudur. Bu zarar; hizmetin kaçınılmaz bir tehlikesi olarak kabûl edildiği için ortaya çıkan zarar kusuru olmasa bile, idare tarafından tazmin edilir.

İşte bu gibi durumlarda ahlâklı idare ödememe çabasına girmek yerine, zarar görenin meslekî risk ilkesine dayanarak istediği tazminatı dava açılmasına bile gerek bırakmadan ödeme yoluna gidebilmelidir.

Kaldı ki 2011 yılında kabûl edilen 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye dayanılarak oluşturulan Hukukî Uyuşmazlık Değerlendirme Komisyonu muhtelif idarelerin taraf oldukları ihtilâfların çözülmesi amacıyla kurulmuştur. Komisyon idare ile gerçek veya tüzel kişiler arasında çıkan her türlü hukukî uyuşmazlığı sulh yoluyla çözmeye ilişkin olarak yetkili makamlara görüş sunacaktır. Komisyon kendisine intikâl eden konuları görüşmek üzere 5 gün içinde toplanacak, raporunu en geç 30 gün içinde hazırlayacaktır. İdarî işlemler ve eylemler nedeniyle idareye yapılan sulh başvurularının Komisyon tarafından hazırlanmasında başvurunun konusu, zarara yol açan olay ve nedenleri, zararın idarî eylem ve işlemde doğup doğmadığı ve meydana geliş şekli, idarenin tazmin sorumluluğunun olup olmadığı, zararın miktarı ve ödenecek tazminat tutarı tespit edilecektir.

c) Sosyal Risk İlkesi Bakımından İdare ve Ahlâk İlişkisi¹⁶

Sosyal risk ilkesi; kamu düzenini bozmaya, anayasal düzeni yıkmaya

16 ÖZKARSLI, Oğuz: s.78-87; AKYILMAZ, Bahtiyar: "Sosyal Risk İlkesi ve Uygulama Alanı - Social Risk and Its Practise", agm.; GÖZLER, Kemal-Gürsel KAPLAN: İdare Hukuku Dersleri, age.; KIRTEPE, Ahmet: "5233 Sayılı Yasa Kapsamında Sosyal Risk İlkesi Gereğince Karşılanacak Zararlar ve İdarenin Sorumluluğunun Sınırları", agm.; Danıştay 10. Dairesinin 13.10.1993 tarihli ve E.1992/3372, K.1993/3777 sayılı kararı, www.kazanci.com (Erişim tarihi: 20.02.2013); GÜNDAY, Metin: age., s.381; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdare Hukuku, age.,s.186-187; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref – Turgut TAN: İdare Hukuku, C. 1, Genel Esaslar, age.,s.875 vd.; AZRAK, Ali Ülkü: "İdarenin Toplumsal Muhatara (Sosyal Risk) Kuramına Göre Kusursuz Sorumluluğu", agm.; ÇOBAN, Ayşegül: "Yargı Kararları Işığında Sosyal Risk İlkesi", agm.; ÇAĞLAYAN, Ramazan: "Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi", agm.; IŞIKLAR, Celâl: agm., s.579-581.

yönelik anarşi ve terör olaylarından ya da benzeri toplumsal olaylardan doğan zararlardan idarenin kusursuz olarak sorumlu tutulmasıdır.

Sosyal risk ilkesinin en önemli özelliği; zarar ile idarenin eylemi arasında nedensellik bağının bulunmasının gerekmemesidir.

Danıştay'a göre "... İdare, yürüttüğü hizmetin doğrudan sonucu olan, nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlüdür. Ancak, sözü edilen kuralın bir istisnası olarak, idarenin faaliyet alanıyla ilgili, önlemekle yükümlü olduğu halde önleyemediği birtakım zararları da nedensellik bağı aranmadan tazmin etmesi gerekmektedir..."

Terör eylemlerinin devlete yönelik olduğu, bu tür olayların zarar gören kişiye karşı kişisel husumetten ileri gelmediği bilinmektedir.

Terör eylemleri nedeniyle zarara uğrayan, terör eylemlerine katılmamış kişiler, kendi kusur ve eylemleri sonucu değil, toplumun içinde bulunduğu sosyal kargaşadan zarar görmektedirler. Zararın nedeni toplumun bireyi olmaktadır.

Terör olaylarını önlemekle yükümlü olduğu halde önleyemeyen idare; bu şekilde ortaya çıkan zararları nedensellik bağı aranmadan sosyal risk ilkesine dayanarak tazmin etmek zorundadır.

Kaldı ki Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkında Kanun gereği **Zarar Tespit Komisyonları** kurulmuştur. Bu Komisyonlar terör eylemiyle ilgili olmayan üçüncü kişilerin uğradıkları zararı ve ödenecek miktarı tespit etmekte, bir sulhname tasarısı hazırlayarak hak sahibine göndermektedirler. Çünkü terörle mücadele sırasında idare veya teröristler, terör eylemi ile ilgili olmayan üçüncü kişilere zarar vermişlerdir.

Bu Kanun ahlâklı bir idarenin nasıl davranması gerektiğini gösteren güzel bir örnektir.

Ancak yapılması gereken en önemli iş; "idarî personel" in; "ahlâklı idare" nin nasıl davranması gerektiği hususunda önce bilinçlendirilmesi, sonra da bilgilendirilmesidir, yani idareye "etik eğitimi" nin zarurî olduğunun benimsenmesi ve hayata geçirilmesidir.

C. Önerimiz

"İyi idare edilme hakkı" Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında olduğu gibi somut bir ifadeyle bireyin bir hakkı olarak "Temel Haklar ve Ödevler" kısmında düzenlenebileceği gibi; idarenin bir yükümlülüğü olarak "Cumhuriyetin Temel Organları" kısmında idare ile ilgili maddeler içinde de yer alabilir.

İdarenin “iyi idare etme yükümlülüğü” ilkesine “ahlâk” kavramının da dâhil edilmesinin gerekli olacağını düşünmekteyiz.

VI. İDARÎ USÛL İLKELERİ ANAYASADA YER ALMALIDIR

A. İdarî Usûl Kavramı ¹⁷

Kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olarak devletin üç temel organı bulunmaktadır.

Bunlardan yasama organı fonksiyonunu yerine getirirken, Anayasada ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğünde düzenlenmiş bulunan kurallara göre çalışır.

Yargı organları farklı yargı düzenlerine ilişkin yargılama usulü kanunlarına uyarak görev yapar. Bu usûl kanunlarına örnek olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Ceza Muhakemeleri Kanunu, İdarî Yargılama Usulü Kanunu gibi kanunları gösterebiliriz.

Yürütme organının ise, belli alanlardaki özel düzenlemeler haricinde, kamu hizmetini yürütürken hangi tür kurallara bağlı kalarak görev yapacağı yolunda bir düzenleme yoktur.

Bu durum, yürütme organının bir parçası olan idarenin, kamu hizmetini etkili ve verimli yürütmesini önlediği gibi, özellikle bireylerin idare karşısında yargı öncesinde genellikle korunmasız kalmalarına neden olmaktadır. Her ne kadar Anayasanın 125. maddesine göre idarenin her türlü eylem ve işlemlerinin hukukî denetimi idarî yargı tarafından yapılmakta ise de, bu denetim, ancak idarî işlem kesinleştikten sonra söz konusu olmaktadır.

Bu durum, idare ile birey ilişkilerinde istenilen sonucun elde edilmesini engellemekte, idarî usûle olan ihtiyaç da bu noktada belirgin hale gelmektedir.

İdarî usûl, idarenin kamu gücünü kullanarak bireylerin hak ve çıkarlarını etkilemeden önce, ilgililerin birtakım hak ve yetkilerle donatılarak,

17 ODYAKMAZ, Zehra: “Hazırlanmakta Olan İdarî Usûl Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar”, Prof. Dr. Naci KINACIOĞLU’na Armağan, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt I, Sayı 2, Aralık 1997, s.1-21; ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Usûlden Beklediklerimiz”, s.2-5, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler, 17-18 Ocak 1998 Ankara, Ankara 1998, vi+307 sayfa, T.C. Başbakanlık Basımevi; ODYAKMAZ, Zehra: “Demokratik Yönetim İçin İdarî Usul Yasası”, s.203-208, Hukuk Merceği, Konferans ve Paneller 2002, Law Scope Conferences and Panel Discussions 2002, 3, Ankara Barosu Yayınları, ABA Publications, 602 sayfa; ODYAKMAZ, Zehra: “Şeffaf Yönetime Doğru”, Strateji (Yimder Bülteni), Yıl: 1, Sayı: 2, s. 3; ODYAKMAZ, Zehra: “Kamu Yönetimi Reformundan İdarî Beklentiler”, s.13 – 25, Kamu Yönetimi Reformu (Panel), Ankara 21.06.2003, Ankara 2003, 96 sayfa, Türkiye Kamu – Sen Arge Yayınları, Yayın No: 7.

idare önünde menfaatlerini korumalarına imkân sağlayan çağdaş bir müessesedir.

Daha teknik anlamıyla idarî usûl; kamu idaresi, kamu kurumları ve kamu kuruluşları ile bunlar adına kamu hizmeti yapan özel hukuk kişilerinin, idarî faaliyetin yapılmasında hukukî sonuç doğurmaya yönelik her türlü işlemlerinin tâbi olacağı süreci kapsamaktadır.

Genel olarak İdarî Usûl Kanunu'nun amacı, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması olmayıp, kamu yönetiminin tesbit edilecek belli kurallar içerisinde çalışmasını ve kamu hizmetinin yürütülmesini düzenlemek ve idarenin insan haklarına saygılı olmasını sağlamaktır.

B. İdarî Usûl İlkeleri

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin, 28 Eylül 1977 tarihli ve (77)31 sayılı kararı "Bireyin İdarî İşlemler Karşısında Korunması" başlığını taşımaktadır. Bu karar ile:

- Dinlenilme hakkı,
- Bilgiye erişim hakkı,
- Hukukî yardım ve temsil,
- İdarî işlemlerin gerekçeli olması,
- İşleme karşı başvuru yollarının gösterilmesi

şeklinde beş ilke tespit edilerek, bu ilkelerden üye devletlerin yararlanmaları tavsiyesinde bulunulmuştur.

1. Dinlenilme Hakkı

Dinlenilme hakkı ile idarece bireyin haklarını ve menfaatlerini etkileyen bir karar alınmadan önce, bireye bu konuda önce dinlenilme ve sonra savunma hakkı tanınmaktadır.

Birey idarenin alacağı kararla ilgili her türlü bilgi, belge ve delili sunma hakkına sahiptir ve kural olarak idare ilgiliyi dinlemekle yükümlüdür.

İlgili, dinlenilme ve savunma haklarından haberdar olmayabilir. Bu nedenle idare ilgiliye, bu hakların kullanılmasına yetecek uygun bir süre içinde dinlenilme ve savunma hakkına sahip bulunduğunu bildirmelidir. İdare ilgilinin isteklerinin tamamını uygun görerek kabul etmişse artık ilgilinin dinlenilmesine lüzûm kalmayacaktır.

Bu ilkeye somut örnek vermek gerekirse; kamu yönetiminde görev alan üst yöneticilerin, görevden alınma işlemi sırasında, böyle bir haktan yararlanmaları mümkün olabilirse, atanacakları yeni görevler kendi-

lerinin isteği ile ve uzlaşma sonucu belirleneceğinden, hem devletin malî külfeti azalacak, hem idarenin iptal kararları sonucu içine düştüğü zor durum yaşanmayacak, hem de Danıştay'ın iş yükü hafifleyecektir.

Bu ilkenin asıl amacı idarede şeffaflığı sağlamak olduğu için dinlenilme hakkı kapsamına “**katılma hakkı**” da girmektedir. Katılma hakkı; “kurul toplantılarının açıklığı”nı ve idarenin karar organı olarak öngörülen kurullarının müzakere toplantılarının ilgililere ve kamuya açık olacağını ifade etmektedir. Ancak, bilgi edinme kapsamı dışında kalan konulardaki toplantıların gizli yapılacağı tabiidir.

Katılma hakkının getireceği bu açıklığı sağlayabilmek için kamuya açık her toplantının yeri, zamanı, konusu ile toplantı hakkında bilgi alılabilecek görevlinin adı ve kendisine nasıl ulaşılabileceği ilgililere ve kamuya duyurulmalıdır. Ayrıca toplantılarda tutulan kayıtlar, notlar ve konuşmalar bir tutanakla tespit edilerek gizli olanları dışındakiler kamunun bilgisine sunulmalıdır.

Bu hükmün uygulama alanı olarak örneğin belediye meclislerinin toplantılarına belde halkı veya temsilcileri katılabilirler ve kendileriyle ilgili olan kararların oluşumunda etkili olmak suretiyle hak ve menfaatlerini koruyabilirler. Nitekim termik santral gibi bazı yatırımlar plânlanıp işletmeye açılmadan önce; belde sakinlerinin ve çevre kuruluşlarının görüşlerine başvurulmuş olsa, bazı itirazlar ve memnuniyetsizlikler olmaz.

Bireye, karar alınmadan önce, o kararın alınmasında etkili olma hakkının tanınması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Bilgi, Belge ve Dokümanlara Erişim Hakkı¹⁸

Birey; idarenin elinde bulunan ve kendisi hakkında verilecek karara dayanak yapılan her türlü bilgi ve belgenin örneğini idareden alabilecektir. Nitekim 9 Ekim 2003 tarihinde kabûl edilip 24 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile birey kendisinden saklanan birtakım belgelere dayanılarak idarece alınan kararlar karşısında geçmişteki savunmasız halinden artık kurtulmuştur.

3. Hukukî Yardım ve Temsil

Bu hak; bireyin idare karşısında yukarıda açıklanan dinlenilme ve savunma hakkıyla bilgi edinme hakkının kendisine tanıdığı imkânları bir temsilci aracılığı ile de kullanabilmesidir. Böylece birey; idare karşısında kişisel olarak hakkını arayabileceği gibi kendisini temsil ettirebilecek veya

18 ODYAKMAZ, Zehra: “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu İşliyor mu?”, s. 235 – 300, Türk Hukuk Kurumu, Yetmişbirinci Kuruluş Yılı Armağanı, 9 Nisan 2005, Ankara 2005, Türk Hukuk Kurumu Yayınları, Armağan Kitap: 1.

hukukî yardımda bulunacakların katkısından yararlanabilecektir.

4. İdarî İşlemlerin Gerekçeli Olması

Bu hak özellikle memurlar için devrim niteliğindedir. Artık idare herhangi bir konu, birey, memur hakkında “gördüğü lüzum üzerine” bir karar alamayacaktır.

Bu lüzum ne idiyse, onu açık seçik gösterecektir; yani kararın maddî ve hukukî nedenleri, varsa ön araştırma sonuçları mutlak surette gösterilecek, daha açık bir ifadeyle kararlar ve işlemler gerekçeli olacaktır.

Gerekçe gösterilmesi, hem bireye hukuk güvenliği sağlayacak, hem de idareye aldığı kararları hukuka uygun olarak tesis etmesi imkânını getirecek sorumluluktan kurtulacaktır.

5. İşleme Karşı Başvuru Yollarının Gösterilmesi

Genellikle birey, çoğu zaman, idarenin işlemlerine karşı ne yolda hareket edeceğini bilememesi yüzünden mağdur olmaktadır. Örneğin bir idarî işleme karşı hangi idarî makama, ne kadar süre içinde ve hangi tür kanun yollarına başvurabilecektir?

Bu ilke 2001 yılında Anayasada yer almıştır.

C. Önerimiz:

O halde idarî usûl ilkeleri ile ilgili önerimiz şöyledir: Beş öneriden ikisi halen anayasamızda yer almaktadır. Bilgi edinme hakkı 74.maddede, başvuru yollarının gösterilmesi 40/2.maddede düzenlenmiştir. Dinlenme hakkı, hukukî yardım ve temsil ile idarî işlemlerin gerekçeli olması ilkeleri ya farklı hükümlerin arasına yerleştirilmelidir ya da kanaatimizce beş ilke topluca aynı hükümde sayılmalıdır.

VII. ARABULUCULUK ANAYASADA YER ALMALIDIR¹⁹

A. Arabuluculuk Kavramı

Daha hızlı bir adalet sistemine nasıl ulaşabiliriz? sorusuna cevap, herkesin eğitilmesi, medenî insanlar yetiştirilmesidir ki böylece az niza, az

¹⁹ ODYAKMAZ, Zehra-Serkan ÇINARLI: İdarî Uyuşmazlıklarda Yargı Öncesi Çözüm Usûllerinin Uygulanabilirliği, Ankara Ekim 2013, 168 sayfa, Orion Kitabevi; ODYAKMAZ, Zehra: “Mutual Limits of Administration’s and Individual’s Powers or Freedom of Power in Terms of Alternative Dispute Resolutions in Administrative Law (Yargı-Öncesi Çözüm Usûlleri Açısından İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da Yetki Hürriyetleri)”, Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Sloboda, 20, godina kopaonice skole prirodno prava, Broj 10/2007, Godina LVI / Knjiga 510, 1-972, Beograd, Tom II, p.547-576; ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Uyuşmazlıklarda Alternatif Çözüm Yolları (Türk Mevzuatı ve Uygulamaları)”, s.63-83, Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Sempozyumu, Ankara 3-5 Nisan 2006 (Editör: Mehmet TİRYAKİ), Ankara 2006, 152 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

dava olacaktır. Bunun için de yargı-öncesi çözüm usûllerine başvurması gerektiği bilinci verilmelidir.

Halkımız bir uyuşmazlık çıktığında karşı tarafı mahkemelerde sürüm sürüm süründürmekle tehdit etmekte, ardından da hemen her konuda dava açmaktadır. Aslında kendisi de karşı tarafla beraber sürünmekte olduğunun idrakinde değildir.

Halkımıza; bir anlaşmazlık halinde önce medenîce halletme yoluna başvurması, yani uzlaşmayı denemesi öğretilmelidir. Ondan sonra da yargı usûllerine başvurması sağlanmalıdır.

Bu usûllerin bir kısmı bugün Ceza Kanunu'na, Medenî Kanun'a, özellikle aile hukukuna girmiştir. Ama her vatandaşın bütün ömrü boyunca hep ilişki içinde olacağı idare hukukunda yargı-öncesi çözüm usûlleri henüz kanunlaşmamıştır.

Bugün vatandaş idareyle bir sorunu olduğu zaman "idarî itiraz"ını yaptıktan sonra, süresi içinde idarî yargıya başvurmak durumundadır.

Hâlbuki yıllardan beri üzerinde çalıştığımız ve bizde rahatlıkla uygulanabileceğini savunduğumuz "idare hukukunda yargı-öncesi çözüm önerileri"nden bazıları düzenlendiği takdirde uygulamada hem mahkemeler, hem idare hem de vatandaş bakımından büyük rahatlamalar olacaktır.

Dünyada yirminci yüzyılın sonlarından itibaren dava sayısı artmış, mahkemelerde yargı süreci yavaşlamış, vatandaşların hakka, hukuka, adalete ulaşmaları zorlaşmıştır. Bu süreç içinde tarafların, şartlar uygunsa, mahkemelerin dışında anlaşma yoluyla uyuşmazlıkları daha kolay, daha çabuk çözdükleri görülmüş ve yargı-öncesi çözüm usûllerine ilgi artmıştır.

Bu usûllere genellikle tarafların karşılıklı anlaşmasıyla başvurulur.

Zamanla yargı-öncesi çözüm usûllerinin idare hukukunda da yararlı olacağı anlaşılmıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 2001'de, Bakan vekillerinin 762. toplantısında bu konuda daha önceden hazırlanmış bir taslağı kabûl ederek, **tavsiye kararı** haline getirmiştir.

Bazıları, "Bizde uzlaşma kültürü yok, yargı-öncesi çözüm usûllerini uygulayamayız" demektedirler. Bazıları da idare hukukunda olmaz diye düşünmektedirler. Hâlbuki örneğin Köy, Petrol, Vergi, Kamulaştırma Kanunlarında "müzakere" yoluyla "uzlaşma" düzenlenmiştir ve halen işlemekte ve olumlu sonuçlar alınmaktadır.

Genel olarak yargı-öncesi çözüm usûlleri; tarafların resmî yargılama usûlüne gitme ihtiyacı duymadan, aralarındaki uyuşmazlığı çözmeleri

için kullandıkları, kendilerine yardımcı olan bir dizi usûller topluluğudur.

Uluslararası çalışmaların vardığı sonuçlara göre, idare hukukunda kullanılabilecek yargı-öncesi çözüm usûlleri hemen hemen tesbit edilmiştir. Bizim hukukumuzda varolan idarî itiraza, yani dahilî incelemeye ilâveten müzakere, uzlaştırma ve arabuluculuğu önerebiliriz.

Müzakere; idare ile bireyler arasında üçüncü kişi olmadan yapılan çeşitli görüşme ve tartışmalardır.

Uzlaştırma; üçüncü bir kişinin varlığıyla idare ile vatandaş karşılıklı olarak kabûl edilebilecek bir çözüm şekli üzerinde buluşturmaya amaçlar.

Arabuluculukta da üçüncü kişi vardır, uyuşmazlığın çözülmesi amacıyla bağlayıcı olmayan bir görüş önerir veya bir tavsiyede bulunur.

Uzlaştırma ile arabuluculuk arasında fark vardır. Uzlaştırmada tarafsız üçüncü kişi sadece kolaylaştırıcı bir kişi konumuyla hareket ederek çözüm müzakerelerine katılmaktadır. Arabulucu ise taraflara çözüm önerisinde bulunur. Böylece uyuşmazlığın çözümünde etkili olur.

İdare hukukunda yargı-öncesi çözüm usûlleri kabûl edildiğinde vatandaşlar ve idare zamandan, masraftan tasarruf edecektir. Özellikle kamu görevlileriyle idare arasında olan uyuşmazlıklarda, kamu görevlilerinin mevcut huzursuzluk nedeniyle verimliliğinin düşmesini önlemek amacıyla idare bu usûllerden birini kullanılabilir. İdare ile vatandaşın ilişkisi dostane çözüm nedeniyle düzelir, idarenin vatandaş nezdindeki saygınlığı korunur. İdarenin vatandaşla müzakeresi demokratik ortamı geliştirir, böylece idare “hukuka saygılı davranma” konusunda daha hassas olur, çözüme hızlı şekilde ulaşılabilir.

“Hakkaniyet” ilkelerine dayalı bir çözüme ulaşılması ihtimalinin varlığı da önemlidir, usûl ekonomisi uygulanarak usûller kısaltılmış olur, “iyi idare” ilkesi gereğince hizmetten yararlananlar haklarını alabilmek için mutlaka yargı organına başvurmak zorunda bırakılmamış olur; böylece mahkemelerin iş yükü azalır.

B. Önerimiz

Yargı yerlerinde hâkimin yargılamaya başlamadan önce belirli konularda tarafları mahkeme dışında olmak üzere uzlaşmaya dâvet etmesi anayasada hüküm altına alınmalıdır. Başka bir deyişle bazı uyuşmazlıkların çözümü için “arabuluculuk” kurumu zorunlu başvuru yeri olmalıdır.

VIII. TÜRKİYE KAMU DENETÇİLİĞİ (OMBUDSMANLIK) KURUMU İLE İLGİLİ ANAYASA HÜKMÜ YENİDEN DÜZENLENMELİDİR²⁰

A. Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumunun 1982 Anayasasında Düzenleniş Şekli

Türkiye Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu 2010 yılı deği-

- 20 ODYAKMAZ, Zehra: "Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumunun Tanıtılması ve 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Değerlendirilmesi", s.1-85, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Türkiye Adalet Akademisi'nin 10. Kuruluş Yılı Armağanı, "Adalet İçin Bilgi", Yıl:4, Sayı:14, Temmuz 2013; ODYAKMAZ, Zehra: "Kamu Denetçiliği Kurumunun Erkler Arasındaki Yeri ve Yargı Yetkisinin Kullanılmasından Anlaşılması Gerekenler", s. 65-95, I.Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu, 03 Eylül 2013 Ankara, Ankara 01.10.2014, 144 sayfa, Afşar Matbaacılık; ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "Kamu Başdenetçisi ve Kamu Denetçileri Hakkında Disiplin Soruşturması Açılması Usulü", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Temmuz-Ağustos 2014, Yıl:27, Sayı:113, s.141-160; ODYAKMAZ, Zehra-Yalçın BOSTANCI-Oğuzhan GÜZEL: "6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Çerçevesinde Kamu Başdenetçisine İlişkin Yaş Şartının Değerlendirilmesi", s.13-26, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım Aralık 2012, Yıl:25, Sayı:103; ODYAKMAZ, Zehra: "Çağdaş Bir Denetim Mekanizması Olarak Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun Türkiye İçin Gerekliilięi ve Diğer Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması", s.97-110, Kamu Yönetimi, Yönetim-Siyaset Sorunlar ve Yeniden Yapılanma (Editörler: Yüksel KOÇAK ve Atıl Cem ÇİÇEK), 1. Baskı, Ankara Eylül 2011, iv+245 sayfa, SFS Grup Yayınevi; ODYAKMAZ, Zehra: "Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun Türkiye İçin Gerekliilięi", s. 209-235, Medeniyetler İttifakı Alliance of Civilizations, Uluslararası İnsan Hakları Konferansı International Human Rights Conference, 21-23 Mayıs 2009/21-23 May 2009 Ankara, 2009 İnsan Haklarında Farkındalık Yılı Awareness Year On Human Rights, Ankara Temmuz 2009, 264 sayfa, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Republic of Turkey Prime Ministry Human Rights Presidency; ODYAKMAZ, Zehra: "Necessity of Public Inspection (Ombudsman) Institution For Turkey", s. 236-264, Medeniyetler İttifakı Alliance of Civilizations, Uluslararası İnsan Hakları Konferansı International Human Rights Conference, 21-23 Mayıs 2009/21-23 May 2009 Ankara, 2009 İnsan Haklarında Farkındalık Yılı Awareness Year On Human Rights, Ankara Temmuz 2009, 264 sayfa, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Republic of Turkey Prime Ministry Human Rights Presidency; ODYAKMAZ, Zehra: "The Role of Ombudsman Institution in Consolidating Democracy and The Draft Law on Ombudsman Institution of Turkey", p.105-116, The Role of Ombudsman Institutions in Consolidating Democracy, Proceedings of The Conference of The Ombudsmen of The BSEC Member States, İstanbul 26-27 April 2006, İstanbul 2006, 148 pages, PABSEC International Secretariat; ODYAKMAZ, Zehra: "Ombudsmanlık-Kamu Denetçiliği Kurumu", s.67-93, Yasama Yargı Yürütme Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu (Ombudsmanlık), Her şey Türkiye İçin, 19 Haziran 2004 Ankara Ak Parti Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu İl Başkanları I. Toplantısı'nda Verilen Konferans, [Basım yeri ve yılı yok], 110 sayfa, Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Çalışmaları (2004-2005); ODYAKMAZ, Zehra: "Ombudsmanlık Kurumu (Kamu Denetçiliği Nedir?)", TED Ankara Kolejliler, S: 109, Mart 2012, s. 52-54; ODYAKMAZ, Zehra-Tufan ERHÜRMAN: "Ombudsman Kurumunun Cumhuriyet Rejimine Katkısı", Yeni Türkiye Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı V, Ekonomik İdarî, Hukukî Değerlendirme, Yıl 4, Sayı 23-24, Eylül-Aralık 1998, s.3760-3770; ODYAKMAZ, Zehra: "Türk Hukuk Kurultayı'na Sunulan İsvetç Parlamento Ombudsmanlığı ile İlgili Bildiri Üzerine Düşünceler", s.487-491, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, 12-16 Ocak 2000 Ankara, Felsefe, Avukatlık Hukuku, Yeni Düzenlemeler, Hukuk Eğitimi, 4, Ankara 2000, VII + 641 sayfa, Grafik Tasarım, Dizgi ve Baskı; ODYAKMAZ, Zehra: "Ombudsmanlık Kurumu Hakkında Düşünceler", Diyarbakır Polis Okulu Dergisi, Emniyet Teşkilâtının 155. Yılı Yayını, 2000, s.18-21; ODYAKMAZ, Zehra: "İdareye Ombudsman Denetimi Geliyor", (Röportaj), Tempo Dergisi, Sayı 2000/39, s.26-28.

şikliği ile Anayasaya girmiştir. 74. maddeye göre: “TBMM Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler...”.

Buradaki bağlılık bütçe ve teşkilât anlamındadır. Yoksa, TBMM’den emir ve talimat alma, ona göre çalışma anlamına gelmemektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu tamamen bağımsız bir kurumdur.

B. Önerimiz

Önerimiz; Kamu Denetçiliği Kurumu ile ilgili maddedeki “bağlı” kelimesinin kullanılmamasıdır. Kurumun bağımsızlığı 14 Haziran 2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun muhtelif maddelerinde geçmekle birlikte, 12. maddede de ayrıca düzenlenmiştir.

Sayıştay’ı düzenleyen 160.maddede olduğu gibi “Kamu Denetçiliği Kurumu TBMM **adına** şikâyetleri inceler” şeklinde düzenlenebilir.

IX. ASKERÎ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ İLE İLGİLİ ANAYASA HÜKMÜ YENİDEN DÜZENLENMELİDİR

Askerî idarî yargının varlığı bazen tartışma konusu edilmekte, hatta kaldırılması bile düşünülmektedir. Hâlbuki Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, kurulduğu 1972 yılından beri istikrarlı kararlarıyla örnek olmaktadır. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kuruluncaya kadar onun fonksiyonunu başka makamlar yerine getirmekteydiler, ancak muhtemelen iyi bir sonuç alınamadığı için bu görev sık aralıklarla farklı mercilere verilmekteydi.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin bugünkü durumunu iyi değerlendirebilmemiz için idarî yargı bakımından asker kişiler hakkında uygulamanın geçirdiği aşamaları kısaca incelememiz gerekmektedir.

Ayrıca bizim, anayasada yer alması için önereceğimiz husus Askerî Yüksek İdare Mahkemesinde bir “Temyiz Kurulu” oluşturulması ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanununda kanun yolu olarak “temyiz”in de düzenlenmesi olacağı için bu tarihsel gelişimde kararlara karşı başvuru yollarına da çok kısaca değineceğiz.

A. Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Tarihsel Gelişimi ve Önemi

21

- 21 Askerî idarî yargı konusunda Osmanlı İmparatorluğu dönemi ile cumhuriyet dönemi Danıştayı kurulmadan önce millî mücadele yıllarında, ilk kez 1868 yılında Şûray-ı Devlet adıyla kurulan Danıştayın görevlerini yerine getirmek üzere 4 Temmuz 1337 tarih ve 131 sayılı “Şûray-ı Devlet’in Memurin Muhakematına Müteallik Vezâifinin Sureti İfâsı Hakkında Kanun”la oluşturulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Memurin Muhakemat Encümeni ve Muhakemat Heyeti’nin görev dönemi bulunmaktadır. 4 Temmuz 1337 tarih ve 131 sayılı Kanun için bkz. 3.Tertip Düstur, C.2, s.90-91; 11 Temmuz 1337 gün ve 20 sayılı Resmî Ceride.
- Askerî idarî yargının tarihsel gelişimi konusunda bkz. Askerî Temyiz Mahkemesi Tarihçesi, Ankara 1956, s.22; ÇOKER, Fahri: “Asker Kişilerin İdarî İşlem ve Eylemlerinden Şikâyet ve Dava Hakkının Gelişimine Toplu Bir Bakış”, Askerî Adalet Dergisi, S.58, Ankara 1971, s.3; DURAN, Lütfi: “Askerî İdarenin Yargısal Görev ve Yetkisinin Sınırları”, Onar Armağanı, İstanbul 1977, s.196; GÜRAN, Sait: “İdare, Memur, Danıştay Üçgeni”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılı Kutlama Sempozyumu 1981, s.44; KERSE, Ahmet: “Anayasa Tâdili ve Danıştay”, 3.12.1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2; KIZILOĞLU, Esenal: Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı ve Görev Alanının Sınırları, Ankara 1989, (yüksek lisans tezi), s.4-12; ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.I, Üçüncü Bası, İstanbul 1966, s.460; ÖZGÜLDÜR, Serdar: Türk Hukukunda Askerî İdarî Yargı, Ankara 1986, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi); ŞAHİN, Mustafa: “Askerî İdarî Yargının Kısa Tarihçesi, Silâhlı Kuvvetler Dergisi, 1985, Y.104, S.299, s.90; TOĞRUL, İlhan: “Askerî İdarî Yargının Genel Esasları ve Yargılama Usulleri”, Askerî Adalet Dergisi, Y.16, 1972, S.64, s.14.
- Askerî idarî yargı ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi konusunda fazla bilgi için bkz. AKGÜNER, Tayfun: “İdarî Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu”, Ankara Haziran 1982, s.191; ALPAR, Erol: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Anayasal ve Yasal Konumu”, Amme İdaresi Dergisi, C.26, S.3, Eylül 1993, s.46,48; ALPAR, Erol: Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Yargılama Yetkisi ve Sınırlandırılması, Amme İdaresi Dergisi, C.21, S.1, Mart 1988, s.39; ANADOLU, Fazıl Kerim: Anayasa Değişikliği ve Danıştayımızın Yargı Denetimi, Dr.A.Recai Seçkin’e Armağan, Ankara 1974, s.37-46; ANADOLU, Fazıl Kerim: “Usûl Hükümleri Yönünden Askerî Yüksek İdare Mahkemesi”, Prof.Dr.Osman F.Berkî’ye Armağan, Ankara 1977, s.45-82; AYDINALP, Sezai: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı Sorunu”, AYİM.Dergisi, S.8, Ankara 1994, s.23(Askerî Adalet Dergisi Y.2, S.89, Ocak 1994, s.50); AYDINALP, Sezai: “Devletin Askerî Manevra ve Atışlardan Doğan Zararlar Nedeniyle Hukukî Sorumluluğu”, Ankara Barosu Dergisi Y.50, S.4, s.578; BALTA,Tahsin Bekir: İdare Hukukuna Giriş, Ankara 1970, s.228-229; BİLGE, Necip- Ergun ÖNEN: Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Üçüncü Baskı, Ankara 1978, s.25-26; BİLGİN, Pertev: 1961 Anayasasına Göre Sıkıyönetim, İstanbul 1976, s.132, dipnot 45; BİLGİN, Pertev: AYİM’nin 20.Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Tartışmalar, s.77; CANDEMİR, Taner: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı”, Danıştay Dergisi, S.28-29, Ankara 1978, s.26;CANDEMİR, Taner: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı” , AYİM. Dergisi, S.7, Ankara 1993, s. 7-36; CANDEMİR, Taner: “ İdare Mahkemesinin Verdiği Boşanma Kararı Geçersiz midir? Ya da Yargı Kararlarının Uygulanması Sorunu”, AYİM. Dergisi, S.8, Ankara 1994, s.6-7; CANDEMİR, Taner: AYİM’nin 20. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Açış Konuşması, Askerî Adalet Dergisi, Y.22, Eylül 1994, S.91, s.15-17; ÇOKER, Fahri: agm., s.3-10; ÇOKER, Fahri: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Gerçekleşirken”, 26.7.1971 tarihli Milliyet Gazetesi, s.2; ÇOPUR, Mustafa: İdarî Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara Haziran 1982, s.182; DEĞER, Emin: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Tasfiye Edilen Subaylar Dönmesin diye Kuruldu”, 18 Kasım 1995 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.11; DEVRİM, Semahattin: 10 uncu Yılı Doldururken Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, Adalet Dergisi, Y.73, S.3, Ankara 1982, s.503-512, 506-507; DURAN, Lütfi: “ Adliye, Genel Yargı Yeri”, Amme İdaresi Dergisi, C.17, S.1, Mart 1984, s.5; DURAN, Lütfi: “Askerî İdarenin Yargısal Görev ve Yetkisinin Sınırları”, agm., s.205, 248; EROĞLU, Hamza: age., s.389-392; EKŞİOĞLU, Naci: “Danıştay”, Dr.A.Recai Seçkin’e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayın No.351, Sevinç Matbaası, XXXVI+925 sayfa, Ankara 1974, s. 315-335; ESİN, Yüksel: Danıştay’da Açılacak

1. Danıştayın Görevli Olduğu Dönem (6 Temmuz 1927-18 Haziran 1934)

1924 Anayasasının 51.maddesine göre “Şuray-ı Devlet” adıyla Danıştay kurulmuş, başkan ve üyelerinin seçimi 23 Haziran 1927 tarihinde tamamlanmış ve mahkeme bu tarihten itibaren görev yapmaya başlamıştır.

“Kararlara karşı başvuru yolları” açısından Danıştay bu dönemde 1925 gün ve 669 sayılı Şuray-ı Devlet Kanununu uygulamıştır.

Tazminat Davaları, İkinci Kitap, Esas, İdarenin Hukukî Sorumluluğu, Ankara 1973, s.7; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Görevleri”, Prof. Dr. Kemal Fikret ARIK’a Armağan, Ankara 1973, s.139-152; GÜRAN, Sait: Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay Üzerine Yapısal Bir Deneme, İstanbul 1977, s.108; GÜRAN, Sait: “İdarenin ve Ajanın Sorumluluğunun Belirlenmesine İlişkin Düşünceler”, Amme İdaresi Dergisi, C.12, S.1, Mart 1979, s.55-62; GÜRAN, Sait: “İdare, Memur, Danıştay Üçgeni”, agm., s.41-45; GÜRAN, Sait: “İdarî Yargının Yönetimi”, İdarî Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara Haziran 1982, s. 163-169, s. 165; GÜRAN, Sait: “Kamu Görevlilerinin Yargılanmasında Yöntem ve Görev Sorunları”, AYİM’in 20. Yılı Kutlama Sempozyumu, Askerî Adalet Dergisi, Y.22, S.91, Eylül 1994, s.50-66, s.50-551; GÜRAN, Sait: “1965-1969 Arası Uyuşmazlık Mahkemesi Kararlarına Göre Askerî Taahhüt Araçlarının Sebep Olduğu Tazminat Davalarında Görev Meselesi”, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, Yeni Seri, Y.3, S.5, 1969, s.307-332, s.325; GÜRAN, Sait: “Toplumsal Olaylarda Askerî Kuvvetlerden Yararlanılması”, Amme İdaresi Dergisi, C.13, S.1, Mart 1980, s.23-32; GÜRAN, Sait: Yargıda Bağımsızlığın Bir Diğer Boyutu, AYİM Dergisi, S.7, Ankara 1993, s.3-5; KARAKOÇ, Şahap: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi’nin Kuruluşu, Görevleri ve Görev Alanı”, Hava Kuvvetleri Dergisi, Y.54, S.529, s.49-55 (Silahlı Kuvvetler Dergisi, Y.95, S.2459, s.80-86); KERSE, Ahmet: “Anayasa Tâdili ve Danıştay”, agm., s.2; KIRATLI, Metin: Koruyucu İdarî Hizmetler, Ankara 1973, s.134-136; KIZILOĞLU, Esendal: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi’nin Görev Alanı ve Görev Alanının Sınırları”, agt.; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, age., s.56-59, s.67-68, s.100-105; ÖZAY, İlhan: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Dünü, Bugünü, Yarını”, AYİM’in 20. Kuruluş Yıldönümü Kutlama Sempozyumu, Askerî Adalet Dergisi, Y.22, S.91, Eylül 1994, s.24-49; ÖZAY, İlhan: “Türkiye’de İdarî Yargının İşlev ve Kapsamı”, İdarî Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara 1982; ÖZGÜLDÜR, Serdar: agt. ÖZGÜLDÜR, Serdar: Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları, Ankara 1996; ÖZYÖRÜK, Mukbil: İdare Hukuku İdarî Yargı Ders Notları, 3. Sınıf Ders Notları (Teksir), Ankara 1977; PANDAR, Nursafa: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görevleri”, Ankara Barosu Dergisi, Y.31, S.1974-3, s.463-366; PANDAR, Nursafa: AYİM’in Görevleri, Bilimsel Öneriler (Tartışmalı Toplantılar), Ankara 1974, s.161; ŞAHİN, Mustafa: agm., s.90-93; ŞAHİN, Mustafa: “Kişi Yönünden Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı”, Danıştay Dergisi, Y.8, S.30-31, Ankara 1978, s.45; ŞAHİN, Mustafa: “Subay, Astsubay ve Askerî Öğrencilerin Disiplin Noktasından Silahlı Kuvvetlerle Olan İlişkilerinin Kesilmesi”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Y.104, S.300, s.83-84; ŞENLEN, Süheyla: Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Görev Kriterleri, M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1995, s.482; TANÖR, Bülent: İki Anayasa (1961-1982), İstanbul 1986, s.55; TİKVEŞ, Özkan: “İdarî Yargı ve Sorunları”, Prof. Dr. Osman F.Berki’ye Armağan, Ankara 1977, s.805; TİKVEŞ, Özkan: Yargı ve Anayasa Değişiklikleri, Dr. A.Recai Seçkin’e Armağan, Ankara 1974, s.529, 549; TİKVEŞ, Özkan: “Anayasa Onbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler ve Ekler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XXXIV, S.1-4, Ankara 1977, s.19-59; TOĞRUL, İlhan: agm., s.3-45; TOĞRUL, İlhan: Askerî İdarî Yargı, Ankara 1973, s.83; YAYLA, Yıldızhan: AYİM’in 20. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Tartışmalar, s.67, s.69; YENİCE, Kâzım-Yüksel ESİN: İdarî Yargılama Usulü, Ankara 1983; ZABUNOĞLU, Y.Kâzım: “Askerî İdare Yargısı ve Anayasa Mahkemesinin Bir Kararı Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, S.1977, S.1-6, Y.34, s.24-32, s.25.

Bu kanunda kararlara karşı başvuru yolları olarak taraflara temyiz davası (ŞDK. md.20, 25, 26), gıyabî hükümler hakkında itiraz (ŞDK md.38, 40), iadei muhakeme (md.42) yolları tanınmış, kararın düzeltilmesi ile diğer başvuru yolları olan tavzih ve yanlışlıkların düzeltilmesi yer almamıştır.

2. Zat İşleri Son Tetkik Mercii Encümeninin Görevli Olduğu Dönem (18 Haziran 1934-30 Mayıs 1938)

18 Haziran 1934 tarih ve 2515 sayılı Millî Müdafaa Vekâletinde “Zat İşlerinin Son Tetkik Mercii Encümeni Teşkili Hakkında Kanun”un uygulandığı bu dönemde askerî şahıslarla ilgili idarî eylem ve işlemler üzerinde yargısal denetim kaldırılarak uyuşmazlıkların yürütme organı içinde hallini öngören idarî denetim sistemi getirilmiştir. Sistemde yargısal denetim öngörülmediği için doğal olarak kanun yollarının uygulanma alanı yoktur. Bunun yerine Zat İşleri Son Tetkik Mercii Encümeninin kararları aleyhine kanunun 4.maddesine göre TBMM’ne müracaat ile idarî başvuru yolu ihdas edilmiştir. Bu da siyasî denetim yolu olarak değerlendirilebilir.

Demek ki bu dönemde kararlara karşı yargısal denetim yoktur, idarî denetim vardır. İdarî denetime karşı TBMM’ne müracaatla siyasal denetim öngörülmüştür.

3. Askerî Yargıtayda Özel Bir Dairenin Görevlendirildiği Dönem (30 Mayıs 1938-13 Temmuz 1953)

30 Mayıs 1938 gün ve 3410 sayılı “Askerlerin Zat İşlerinde Taallûk Eden Davalarının Tetkik ve Muhakeme Usulü Hakkında Kanun”un “Kanun yolları” başlığını taşıyan Üçüncü Kısımında “Muhakemenin İadesi”, “Kararın Tashihi”, “Kararın Tavzihi veya Tenakuzun Kaldırılması”, “Yanlışlıkların Düzeltilmesi” müesseseleri düzenlenmiştir.

Muhakemenin iadesi sebepleri diğer kanunlarla hemen hemen aynı olup süre ve istemin reddi halinde uygulanacak ceza hükümleri açısından Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa gönderme yapmaktadır.

Kararın tashihi için ise aynı sebepler tahdidî olarak sayılmış, süre 15 gün olarak belirlenmiştir.

“Kararın tavzihi veya tenakuzun kaldırılması” ile “yanlışlıkların düzeltilmesi” de bugünkü düzenlemelerden farklı değildir.

4. Danıştay’ın Görevli Olduğu Dönem (13 Temmuz 1953-4 Temmuz 1972)

13 Temmuz 1953 tarih ve 6142 sayılı “Askerlerin Zat İşlerine Taallûk Eden Davalarının Tetkik ve Muhakeme Usulü Hakkındaki Kanunun Yü-

rürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun"la yeniden Danıştay görevlendirilmiştir.

1964 yılından itibaren de 1961 Anayasasının getirdiği ilkelerin ışığı altında hazırlanan 24 Aralık 1964 gün ve 521 sayılı Danıştay Kanununu uygulamıştır.

21 Aralık 1938 gün ve 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanununda kararlara karşı başvuru yolları olarak İdarî Davalar bölümünde ayrı bir dava türü olarak kabûl edilen temyiz başvurusu, Kanun Yolları bölümünde ise yargılamanın yenilenmesi, kararın düzeltilmesi, kararın tavrîhi veya tenakuzun kaldırılması ve yanlışlıkların düzeltilmesi yer almıştır.

Temyiz başvurusunu, "Kanun yolları" başlıklı bölümün dışında da, "İdarî Davalar" bölümünde düzenlenmiş olduğu gibi, çeşitli maddelerinde "Temyiz sureti ile, temyizen müracaat, temyiz yolu, temyiz, temyizen görülen davalar, temyizen tetkik" deyimlerini kullanmaktadır (md.24, 32/2, 34/2, 36, 37/son fıkra, 46, 47). Bu kanunda düzenlenen "temyiz başvurusu" da bir kanun yolu olup bir dava türü, yani temyiz davasıdır.

3546 sayılı Devlet Şûrası Kanununda Sekizinci Fasılda "Kanun Yolları" başlığı altında yer alan Muhakemenin İadesi, 669 sayılı Kanuna nazaran biraz daha ayrıntılı düzenlenmiştir.

Kararın düzeltilmesi yolu Türk hukuk mevzuatında ilk olarak 21 Aralık 1938 tarihli ve 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanununda "Kanun yolları" adını taşıyan Sekizinci Fasılda "Muhakemenin iadesini" izleyen maddede "Kararın tavrîhi" olarak düzenlenmiştir.

Tavrîh (açıklama) ve yanlışlıkların düzeltilmesi ilk defa 3546 sayılı Kanunda Sekizinci Fasılda "Kanun Yolları" başlığı altında yer almıştır.

24 Aralık 1964 tarihli ve 521 sayılı Danıştay Kanununda kararlara karşı başvuru yolları olarak; "Kanun yolları" başlığı altında "kararın düzeltilmesi" ile "yargılamanın yenilenmesi", Danıştayın ve organlarının görevleri ile ilgili Dördüncü Bölümünde "İdarî uyuşmazlıklar ve davalar" başlığı altında "temyiz davaları", nihayet Yargılama Usulü bölümünde "kararın açıklanması (tavrîh)" ve "yanlışlıkların düzeltilmesi" düzenlenmiştir.

521 sayılı Danıştay Kanununa göre temyiz davası (Danıştay Kanunu md.31) "Temyiz davaları" başlığı altında fakat madde metninde "temyiz yolu" tâbiri kullanılarak düzenlenmiştir.

5. Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görevlendirildiği Dönem (4 Temmuz 1972)

1961 Anayasasında Askerî Yüksek İdare Mahkemesi mevcut değildi. Bu Anayasanın 138.maddesinde askerî yargı, 140.maddesinde Danıştay, 141.maddesinde Askerî Yargıtay düzenlenmişti. Askerî şahıslarla ilgili idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların nerede çözümleneceğine dair bir hüküm mevcut değildi.

Bu konulara Danıştay bakıyor ve yukarıda söylendiği gibi 1964 gün ve 521 sayılı Danıştay Kanununu uyguluyordu.

20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı Kanun ile 1961 Anayasasınının 140. maddesine bir fıkra eklenmiş ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kurulması sağlanmıştır. Bu dönemde Askerî Yüksek İdare Mahkemesi halen yürürlükte olan 4 Temmuz 1972 gün ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanununu uygulamıştır.

Bu Kanun 25 Aralık 1981 gün ve 2568 sayılı Kanunla değişikliğe uğramıştır.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi 1982 Anayasasınının 157.maddesinde yer almakta ve 1981 tarihinde 2568 sayılı Kanunla değişikliğe uğrayan 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanununu uygulamaktadır.

B. Askerî İdarî Yargıda Kararlara Karşı Başvuru Yolları

Türk idarî yargılama usulünde kararlara karşı başvuru yolları, nitelik bakımından, “kanun yolları” ve “kanun yolları dışında diğer başvuru yolları” olmak üzere iki grupta incelenebilir.

Kanun yolları iki amaca yöneliktir; biri, yargısal bir kararın bir üst mahkemede incelettirilerek yerinde olup olmadığının saptanmasını sağlamak, diğeri ise henüz kesinleşmemiş nihai kararların kesin hüküm haline gelmesini inceleme sonuna kadar durdurmaktır. Başka bir deyişle kanun yoluna başvurma, hükmün kesinleşmesini engeller.

Kararların niteliğine ve içeriğine göre başvurulacak kanun yolları çeşitlidir.

Doktrinde kanun yolları, “olağan kanun yolları” ve “olağanüstü kanun yolları” olmak üzere ikiye ayrılır.

“Olağan kanun yolları” kesinleşmemiş kararlara karşı başvurulmuş ve onların kesinleşmesine engel olan kanun yollarıdır. İstinaf, temyiz gibi (genel idarî yargıdaki itiraz ve kararın düzeltilmesi 2014 yılında kaldırılmıştır).

“Olağanüstü kanun yolları” ise kesinleşmiş kararlara karşı başvuru kanun yollarıdır. Kural olarak kararın yerine getirilmesine engel olmazlar. Kanun yararına temyiz, yargılamanın yenilenmesi gibi.

Temyiz; ilk derece mahkemelerinin nihaî kararlarının veya nihaî kararlardan önce verilip de bu kararlara temel oluşturan kararların hukuka uygunluğunu denetleyen bir kanun yoludur.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi tek dereceli yüksek bir idarî mahkeme olduğu için askerî idarî yargıda temyiz müessesesi yoktur.

Askerî idarî yargıda “kanun yolları” 4 Temmuz 1972 gün ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun “Yargılama Usulleri” başlığını taşıyan altıncı bölümünde düzenlenmiştir. “Yargılamanın iadesi” ve “Kararın düzeltilmesi” olmak üzere iki çeşittir.

Eskiden iadei muhakeme denilen kanun yolu, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun 64.maddesinde yargılamanın iadesi, 65.maddesinde ise muhakemenin iadesi olarak adlandırılmıştır. Biz bu kanun yolu için günümüzde doktrinde, uygulamada ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kararlarında da kullanılan ve müesseseyi gerçek niteliği ile ifade eden yargılamanın yenilenmesi terimini tercih etmekteyiz.

Kanun, kanun yolları başlığı altında ayrıca “tavzih” ile “yanlışlıkların düzeltilmesi”ne de yer vermiştir. Ancak bu iki yolun kanun yolu olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü kanun yolları olan yargılamanın yenilenmesi ile kararın düzeltilmesi “a” ve “b” başlıklarını taşıyan matlaplarla gösterildiği halde diğerleri bu ayırıma dâhil edilmemiştir. Bundan başka Kanunun 67.maddesinde kanun yollarına ilişkin özel hükümler ile 68.maddedeki kanun yollarında yargılama usulü, yargılamanın iadesi, tavzih ile yanlışlıkların düzeltilmesi yollarına hasredilmiştir. Bu durumda tavzih ile yanlışlıkların düzeltilmesi her ne kadar kanun yolları alt başlığında yer almış ise de gerçekte kararlara karşı kanun yollarından ayrı başvuru yollarıdır.

C. Önerimiz

Anayasa, genel idarî yargıdaki gibi Temyiz Kurulu oluşturulmasını ve/veya temyiz yolu olmasını kanuna bırakmadan kendisi düzenlemelidir.

X. DEĞİŞTİRİLEMEYECEK HÜKÜMLER

A. “Devletin şekli” başlıklı 1.madde

Bu maddeye göre “Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.”

CUMHURİYET; egemenliğin topluluğa ait olduğu, devlet başkanının seçimle iş başına getirildiği bir rejimdir ve bugün için yeryüzünde en gelişmiş devlet şeklidir. Türkiye Devleti kökleri çok eskide olan ve o zaman-

lardan beri devam edegelen bir devlettir.

Sadece coğrafi açıdan ele alsak bile Türkler Anadolu'ya XI. yüzyılın ortalarında gelmeye başlamışlar ve Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 Malazgirt Zaferi ile tüm göç yolları Türk boylarına açılmıştır. Türk milleti Türkistan'dan sonra Anadolu'yu ikinci yurt yapmıştır. Anadolu fatihi Süleyman Şah'a Anadolu sultanlığını veren Alparslan Anadolu'da bir Türk Devletinin temellerini atmıştır. Kutalmışoğlu Süleyman Şah İznik'te 1075 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. 1080 yılından itibaren Anadolu'daki Türk Devleti'ne batılılar Turchia (Türkia, Türkiye) demişlerdir. Selçuklu Türkleri Anadolu'nun vatan olması için yıllarca savaşmışlar ve her köşesini sanat eserleri ile donatmışlardır.

Hicrî 676 (Milâdî 1276) tarihinde Selçuklu Devleti (merkezî idare) zayıflayınca Ankara'da kuvvetli bir teşkilâta sahibolan Âhiler idareyi ele almışlardır. Âhi teşkilâtı 86 yıl boyunca Ankara'da bir nev'î cumhuriyete benzer bir idare kurarak çok başarılı bir şekilde yürütmüştür.

Anadolu Selçuklu Devletinin beyliklere bölünmesinden sonra 1299 (veya 1302) yılında Osman Gazi tarafından Osmanlı Devleti kurulmuştur. 600 küsur yıl süren Türk – Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile Atatürk 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni daha doğrusu "cumhuriyet rejimi"ni kurmuştur.

O halde biz 2015 yılında Anadolu'da 940 yıldan beri var olan devletimizin, hanedanlık sistemini değiştirerek kabûl ettiği yeni rejimin, Cumhuriyetin 92. yılını kutlayacağız.

Yani Türk Devleti eski bir devlet olduğuna göre; biz kesintisiz devam edegelen bir devletin rejim değişikliğinin 92. yılını anacağız. Devlette devamlılık esastır. Unutmayalım ki devletler eskilikleriyle övünürler.

Son olarak 1075'te Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından kurulan Türkiye Devleti çeşitli dönemlerde hanedan ve rejim değişiklikleriyle günümüze kadar gelmiştir ve ilelebet devam edecektir!

İlk silâhlı kuvvetler Mete Han tarafından M.Ö. 209 yılında kurulmuştur. Cumhuriyet rejimine geçişimizin 92. yılında Türk Silâhlı Kuvvetleri; M.Ö. 26 Ağustos 209'da kurulan Kara Kuvvetlerinin 2224. yılını, 19 Mayıs 1090'da kurulan Deniz Kuvvetlerinin 925. yılını, 14 Haziran 1839'da kurulan Jandarma Teşkilâtının 176. yılını, 1 Haziran 1911'de kurulan Hava Kuvvetlerinin 104. yılını kutlayacaktır.

Türk milletinin karakterinin "cumhuriyet"e yatkınlığı her zaman dile getirilmektedir.

Bozkırlarda doğup büyüyen, gelişen insanlar özgürlük severler, dolayısıyla bir hürriyetler rejimi olan cumhuriyete yatkındırlar.

Atatürk'e göre; "Türk milletinin karakteri cumhuriyete uygundur." ya da "Cumhuriyet, Türkün karakteridir."

B. "Cumhuriyetin Nitelikleri" başlıklı 2. madde

Bu maddeye göre; "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir".

Cumhuriyet bir devlet şeklidir, devlet başkanının seçimle iş başına geldiği bir rejimdir, toplumun **kimin** tarafından yönetileceği konusudur.

Demokrasi ise toplumun **nasıl** yönetileceği meselesidir. Rejim ile devlet aynı değildir. **Devlet**; organlar, yetkiler, iktidar ve halktan oluşan madî ve manevî değerler bütünüdür.

Rejim ise bu değerleri kullanan yönetim şeklidir. Rejim; tüm vatandaşların istediği, benimsediği rejim olmayabilir. Ancak devlet, egemenlik alanında bulunan herkesin devletidir. Rejimler değişebilir, ama devlet devam eder. Rejimlerin değişmesi toplumsal çözülmüşe sebep olmaz ama devletlerin yıkılışı toplumsal çözülüşü getirir.

Bir devletin ülke yani toprak, insan ve egemenlik olmak üzere üç unsuru vardır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde bu üç unsur değişmemiştir. Osmanlı Devleti son bulurken aynı topraklar üzerinde, aynı insanlar "Egemenlik milletindir" inancıyla yeni bir rejime geçmişlerdir.

MİLLET; ortak bağları olan insan topluluğudur. Toplum hayatında erişilen son aşamadır. İnsanlığın en ileri şeklidir. Millet; bilinçli bir topluluktur. Sınırları tarihte mücadelelerle çizilmiş vatan, dil birliği, kültür birliği, ideal birliği, halkı; millet yapan unsurlardır.

-Millet, ırk demek değildir. Irk; antropolojik ve filolojik bazı vasıtalarla göre kurulmuş farazî bir bağdır, biyolojik bir bağdır. Millet ise tarihî vakıaların yoğurup yarattığı bir varlıktır.

-Millet, kavim demek değildir. Kavim; müşterek bir vatana yerleşmiş, dil ve soy birliğine sahip topluluklardır. Kavim, milletin doğuşunda ham madde vazifesi görür. Her millet bir kavimin gelişmiş şeklidir.

-Millet, ümmet demek değildir. Ümmet; sadece din bağları ile bağlı kitledir.

Atatürk'e göre millet; dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatan-

daşların oluşturduğu siyasî ve sosyal bir heyettir.

MİLLİYETÇİLİK ise; bir millete bağlı olan kişilerin, mensubu oldukları millete karşı besledikleri bağlılık duygusu ve bilincidir. Türk milliyetçiliğinde millet, en büyük gerçektir.

Milliyetçilik halkçılık da değildir. Halkçılık bir politik akımdır. Halk milletin henüz bilinçlenmemiş halidir. Türk milleti halklardan teşekkül etmiş değildir.

O halde milliyetçilik anlayışımız Atatürk'ün ifade ettiği gibi "Türk milletinin birlik ve beraberliğine değer vermek" şeklinde tezahür etmelidir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin Türk milleti odaklı kimliği öne çıkartılmalı, bu devletin halklar mozağine dönüştürülmesine izin verilmemelidir, çünkü TÜRK MİLLETİ kavramı bir ırkı değil, ortak değerler ve kültürler bütünüdür ifade eder. Bazı devletlerin anayasalarında farklı etnik kimlik düzenlemelerine rastlansa bile orada da çoğunluk kimliği o devletin temel kimliğidir.

"SOSYAL DEVLET"; fertlere yalnız klâsik hürriyetleri sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda onların insan gibi yaşamaları için gerekli olan maddî ihtiyaçlarını karşılamayı kendine vazife edinen devlettir. Sosyal devlet; millî dayanışma gereği üç türlü amaç güder. Bu amaçlar sırasıyla; önce sosyal adaleti, sonra ferdin ve toplumun refahını, huzurunu sağlamak, nihayet sosyal güvenliğini gerçekleştirmektir.

"HUKUK DEVLETİ"; kendi koyduğu kurallara kendisinin de uymak zorunda bulunduğunu bilen devlet demektir. Bir hukukçu olarak, günümüzde bütün devletlerin bir hukuk devleti şeklinde anılmak istediklerinin bilinci ile hukuk devletinin bütün unsurlarının hepsinin ancak bir arada olursa hukuk devletinden bahsedilebileceğini, onlarca unsurdan bir tanesinin bile eksik kalırsa o ülkede hukuk devletinin varlığından söz edilemeyeceğini bir kez daha hatırlatmak isteriz.

Bazen devletlerin tarihinde tehlikeli dönemler yaşanabilir, özellikle içten çökertme çabaları yıpratıcı olabilir. İşte böyle durumlarda devletin devamlılığının ve millî şuurun ön plâna çıkarılarak mücadeleye devam edileceği aşîkârdır. Bunu devletin bekâsı için doğal karşılamak lâzımdır. Elbette bu hal dahî hukuk kuralları içerisinde cereyan edecektir.

Dünyada **"gençlik"** için hükümler içeren yegâne anayasa olan 1982 Anayasasından sonra yeni anayasamız gençlikle ilgili öyle felsefesi güçlü ilkelere yer vermeli ki; Türklüğünün bilincinde ama azınlık haklarına saygılı, millî duygularla donatılmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin ebediyen yaşayacağına inanan, aynı zamanda kendi vatan toprağı üzerinde tüm yaşa-

yanlara da hoşgörülü davranan sapaşağlam bir gençlik yaratılmış olsun!

C. “Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti” başlıklı 3. madde

Bu maddeye göre “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanunlarda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı “İstiklâl Marşı”dır. Başkenti Ankara’dır.”

“DİL; bir insan topluluğuna özgü olan, o topluluktaki bireylerin birbirleriyle iletişim kurmak, duygu ve düşüncelerini anlatmak için kullandıkları sesli ve kimi zaman da yazılı göstergeler dizgesidir.

Yabancı dillerin Türkçeye etkisi X. yüzyıldan itibaren başlamıştır. En sonunda 1277 yılında Türk dilinin eski zenginliğini kazanması, devlet dili olması için ilk buyruk çıkarılmıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey’in 15 Mayıs 1277 tarihli ünlü buyruğu şöyledir: “Bugünden sonra Divan’da, dergâhta, barigâhta (yüksek divan), mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır!”

Atatürk dildeki bağımsızlığı, siyasî bağımsızlığın bir parçası sayar. Atatürk, Sadri Maksudî Arsal’ın “Türk Dili İçin” adlı eserine 2 Eylül 1930’da Türk dili inkılâbının önemini belirten şu yazıyı yazıyor: “Millî duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî duygunun gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin.”

D. Önerimiz

Türkiye sömürge değildir! Hindistan’ın resmî dili İngilizceydi, Ceza-yir’in resmî dili Fransızcaydı; o halde “resmî dil” sömürgelere tatbik edilir. Burası Türklerin vatanıdır, Türklerin devletidir. **Dili de Türkçedir.** Dilin resmîsi, gayrı resmîsi olmaz. Ne madde başlığında ne de madde içeriğinde “resmî” kelimesine yer verilmemelidir, yani “Türkiye Cumhuriyetinin dili Türkçedir.” şeklinde olmalıdır.

SONUÇ

· Bilindiği gibi bugün dünyada 3.000’in üzerinde etnik ve dinsel köken bulunduğunu çeşitli kaynaklar belirtmektedirler. Günümüzde ise 265 civarında devlet vardır. Her etnik boyun kendi kültürel kimliği ile ayrılarak bağımsız bir devlet kurması halinde devlet sayısı binleri bulacaktır. Bu ise hiçbir şekilde mümkün değildir. O halde belirli etnik ve dinsel kimliklerin yine büyük millî topluluklar içinde yaşamlarını sürdürmeleri doğal ve zorunludur.

İşte Atatürk “Ne mutlu Türk olana” dememiş, Türkiye’de yaşayan her-

kesi; din ve etnik köken farkı gözetmeksizin devleti oluşturan bütün unsurları tek bir milletin ferdi sayarak “Ne mutlu Türküm diyene” şeklinde ifade etmiştir. Atatürk bu evrensel realiteyi çok önceden görmüştür. Türk milliyetçiliğinin gerçek ve veciz ifadesi budur. Türk milliyetçiliği ırkçılığı reddeder.

· Milliyetçi anayasa özlemimizi dile getirirken bütün bu tarihî bilgileri niye mi yazdık? Bugün anayasada sadece birer “kelime” cık olarak yer aldığı zannedilen her bir kavramın arkasında ne büyük mücadelelerin, ne büyük kahramanlıkların bulunduğunu, ne kadar çok şehidin verildiğini hatırlatmak istedik.

Bazıları; vatan, dil, bayrak, toprak gibi aslında çok değerli kavramları – demokrasinin, ifade özgürlüğünün göstergesi olduğu düşüncesiyle- olur olmaz her yerde ve her zaman rahatlıkla tartışma konusu yaparken, bu şehitlerimizin kemiklerinin sızladığından da eminiz.

O anlamlı bayrağımızı, o güzel Türkçemizi düşünelim! Her yerde daha fazla kullanmaya, konuşmaya, konuşturmaya çalışalım! Kaybettiğimiz topraklarda bırakmak zorunda kaldığımız soydaşlarımızı, sanat eserlerimizi düşünelim! Onlar Türkçemiz, bayrağımız diye hasret çekerken biz bunların değerini gerçekten bilecek olan yeni nesilleri yetiştirmeliyiz. Yani “**insan**”a yatırım yapmalıyız. Bunun da ancak millî duyguları yeniden yese-
sertecek “**milliyetçi anayasa**” ile olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

Çalışmamızda atıfta bulunduğumuz Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ'ın eserlerinden detaylı kaynakça bilgisine ulaşılabilir.

AKGÜNER, Tayfun: "İdarî Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu", Ankara Haziran 1982.

AKYILMAZ, Bahtiyar: "Sosyal Risk İlkesi ve Uygulama Alanı - Social Risk and Its Practise", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.IX, Sayı:I-II, Haziran-Aralık 2005, http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/IX_178-204 (Erişim tarihi:20.02.2013).

ALPAR, Erol: "Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Anayasal ve Yasal Konumu", Amme İdaresi Dergisi, C.26, S.3, Eylül 1993.

ALPAR, Erol: "Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Yargılama Yetkisi ve Sınırlandırılması", Amme İdaresi Dergisi, C.21, S.1, Mart 1988.

ANADOLU, Fazıl Kerim: Anayasa Değişikliği ve Danıştayımızın Yargı Denetimi, Dr.A.Recai Seçkin'e Armağan, Ankara 1974.

ANADOLU, Fazıl Kerim: "Usûl Hükümleri Yönünden Askerî Yüksek İdare Mahkemesi", Prof.Dr.Osman F.Berki'ye Armağan, Ankara 1977, s.45-82.

Askerî Temyiz Mahkemesi Tarihçesi, Ankara 1956

AYDINALP, Sezai: "Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı Sorunu", AYİM.Dergisi, S.8, Ankara 1994, (Askerî Adalet Dergisi Y.2, S.89, Ocak 1994).

AYDINALP, Sezai: "Devletin Askerî Manevra ve Atışlardan Doğan Zararlar Nedeniyle Hukukî Sorumluluğu", Ankara Barosu Dergisi Y.50, S.4.

AZRAK, Ali Ülkü: "İdarenin Toplumsal Muhatara (Sosyal Risk) Kuramına Göre Kusursuz Sorumluluğu", Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler Sempozyumu III, Ankara 12-13 Mayıs 1979, İstanbul 1980, Mukayeseli Hukuk Enstitüsü, Fakülteler Matbaası.

BALTA, Tahsin Bekir: İdare Hukukuna Giriş, Ankara 1970.

BİLGE, Necip- Ergun ÖNEN: Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Üçüncü Baskı, Ankara 1978.

BİLGİN, Pertev: 1961 Anayasasına Göre Sıkıyönetim, İstanbul 1976.

BİLGİN, Pertev: AYİM'nin 20.Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Tartışmalar.

CANDEMİR, Taner: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı”, Danıştay Dergisi, S.28-29, Ankara 1978.

CANDEMİR, Taner: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı” , AYİM. Dergisi, S.7, Ankara 1993.

CANDEMİR, Taner: “ İdare Mahkemesinin Verdiği Boşanma Kararı Geçersiz midir? Ya da Yargı Kararlarının Uygulanması Sorunu”, AYİM. Dergisi, S.8, Ankara 1994.

CANDEMİR; Taner: AYİM'nin 20. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Açış Konuşması, Askerî Adalet Dergisi, Y.22, Eylül 1994, S.91, s.15-17.

ÇAĞLAYAN, Ramazan: “Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi”, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu (28-29 Mayıs 2009), Ankara 2009, s.451-481.

ÇOBAN, Ayşegül: “Yargı Kararları Işığında Sosyal Risk İlkesi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi 20. Yıl Armağanı, C.11, S.1-2, Y.2003, s.321-339.

ÇOKER, Fahri: “Asker Kişilerin İdari Eylem ve İşlemlerden Şikâyet ve Dava Hakkının Gelişimine Toplu Bir Bakış”, Askerî Adalet Dergisi, S.58, Ankara 1971, s.3-10.

ÇOKER, Fahri: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Gerçekleşirken”, 26.7.1971 tarihli Milliyet Gazetesi, s.2.

ÇOPUR, Mustafa: İdari Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara Haziran 1982.

DEĞER, Emin: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Tasfiye Edilen Subaylar Dönmesin diye Kuruldu”, 18 Kasım 1995 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.11.

DERDİMAN, Ramazan Cengiz: İdarî Yargının Genel Esasları, 1. Bası, İstanbul Eylül 2004.

DEVRİM, Semahattin: 10 uncu Yılı Doldururken Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, Adalet Dergisi, Y.73, S.3, Ankara 1982, s.503-512.

DURAN, Lütfi: “Askerî İdarenin Yargısal Görev ve Yetkisinin Sınırları”, Onar Armağanı, İstanbul 1977.

DURAN, Lütfi: “Adliye, Genel Yargı Yeri”, Amme İdaresi Dergisi, C.17, S.1, Mart 1984.

EKŞİOĞLU, Naci: “Danıştay”, Dr.A.Recai Seçkin'e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayın No.351, Sevinç Matbaası, XXXVI+925

sayfa, Ankara 1974, s. 315-335.

EROĞLU, Hamza: İdare Hukuku Genel Esaslar, İdarî Teşkilât ve İdarenin Denetlenmesi, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Beşinci Bası, Ankara 1985, (XIV+516 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları.

ESİN, Yüksel: Danıştay'da Açılacak Tazminat Davaları, İkinci Kitap, Esas, İdarenin Hukukî Sorumluluğu, Ankara 1973.

GİRİTLİ, İsmet-Pertev BİLGİN: İdarî Kaza Ders Notları, Teşkilât, Yargılama Usûlleri, İdarî Davalar, İstanbul 1966, (127 sayfa), Filiz Kitabevi.

GÖZLER, Kemal-Gürsel KAPLAN: İdare Hukuku Dersleri, Düzeltilmiş ve Güncelleştirilmiş Onikinci Baskı, Bursa Eylül 2012, XXXII+863+[1] sayfa, Ekin Kitabevi Yayınları, s.762-768.

GÖZLER, Kemal: İdare Hukukuna Giriş, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş Beşinci Baskı, Bursa Ekim 2006, XVI+352 sayfa, Ekin Kitabevi Yayınları, s. 281-282.

GÖZLER, Kemal-Gürsel KAPLAN: İdare Hukukuna Giriş, Güncelleştirilmiş 14. Baskı, Bursa Ağustos 2011, XXIV+519 sayfa, Ekin Basın Yayım Dağıtım, Öğrenci Dostu Serisi No:4, s. 415-418.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref: Yönetmelik Yargı, Güncelleştirilmiş 23. Bası, Ankara Ekim 2005, s.8-9, (XXV+568 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref-Turgut TAN: İdare Hukuku, C.I, Genel Esaslar, Güncelleştirilmiş 6. Bası, Ankara Ağustos 2008, XXII+1187 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref-Turgut TAN: İdare Hukuku C.II, İdarî Yargılama Hukuku, Mevzuattaki Son Değişiklikler İşlenerek Güncelleştirilmiş 3. Bası, Ankara Ağustos 2008, (XIV+1245 sayfa), Turhan Kitabevi Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: "Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Görevleri", Prof. Dr. Kemal Fikret ARIK'a Armağan, Ankara 1973, s.139-152.

GÜNDAY, Metin: İdare Hukuku, 10. Baskı, Ankara Ekim 2011, (xxxiv+652 sayfa), İmaj Yayınevi.

GÜNDAY, Metin: "İdarî Yargının Görev Alanının Anayasal Dayanakları", Anayasa Yargısı, S.14, 1997, s. 347-363.

GÜRAN, Sait: Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay Üzerine Yapısal Bir Deneme, İstanbul 1977.

GÜRAN, Sait: "İdarenin ve Ajanın Sorumluluğunun Belirlenmesine İlişkin Düşünceler", Amme İdaresi Dergisi, C.12, S.1, Mart 1979, s.55-62.

GÜRAN, Sait: “İdare, Memur, Danıştay Üçgeni”, Atatürk’ün 100.Doğum Yılı Kutlama Sempozyumu, Danıştay Başkanlığı, Ankara Haziran 1981, s.41-45.

GÜRAN, Sait: “İdarî Yargının Yönetimi”, İdarî Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara Haziran 1982, s. 163-169, s. 165.

GÜRAN, Sait: “Kamu Görevlilerinin Yargılanmasında Yöntem ve Görev Sorunları”, AYİM’in 20. Yılı Kutlama Sempozyumu, Askerî Adalet Dergisi, Y.22, S.91, Eylül 1994, s.50-66.

GÜRAN, Sait: “1965-1969 Arası Uyuşmazlık Mahkemesi Kararlarına Göre Askerî Taşıt Araçlarının Sebep Olduğu Tazminat Davalarında Görev Meselesi”, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, Yeni Seri, Y.3, S.5, 1969, s.307-332, s.325.

GÜRAN, Sait: “Toplumsal Olaylarda Askerî Kuvvetlerden Yararlanılması”, Amme İdaresi Dergisi, C.13, S.1, Mart 1980, s.23-32.

GÜRAN, Sait: Yargıda Bağımsızlığın Bir Diğer Boyutu, AYİM.Dergisi, S.7, Ankara 1993.

İŞIKLAR, Celâl: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kararlarında İdarenin Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran Haller”, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu (28-29 Mayıs 2009), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara 2009, s.573-577.

KARAKOÇ, Şahap: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi’nin Kuruluşu, Görevleri ve Görev Alanı”, Hava Kuvvetleri Dergisi, Y.54, S.529, s.49-55 (Silâhlı Kuvvetler Dergisi, Y.95, S.2459, s.80-86).

KERSE, Ahmet: “Anayasa Tâdili ve Danıştay”, 3.12.1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2.

KIRATLI, Metin: Koruyucu İdarî Hizmetler, Ankara 1973.

KIRTEPE, Ahmet: “5233 Sayılı Yasa Kapsamında Sosyal Risk İlkesi Geceğince Karşılancak Zararlar ve İdarenin Sorumluluğunun Sınırları”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Y.5, S.43, Mart 2010, s.145-155.

KIZILOĞLU, Esendal: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi’nin Görev Alanı ve Görev Alanının Sınırları”, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1989.

ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdare Hukuku, Son Güncel Mevzuata Göre Hazırlanmıştır, Güncellenmiş 16. Baskı, İstanbul Mayıs 2015, XXII+467 sayfa, Themis, On İki Levha Yayıncılık A.Ş., Yayın No:498 .

ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, Son Güncel Mevzuata Göre Hazırlanmıştır, Güncellenmiş 11. Baskı, İstanbul Nisan 2015, (xiii+528 sayfa), Themis, On İki Levha Yayıncılık A.Ş., Yayın No:224.

ODYAKMAZ, Zehra: “30. Yılda İdarî Yargı İle İlgili Öneriler”, s.187-237, (Konuşma metni: s.86-95), İdarî Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdarî Yargı Sempozyumu, 09 Mart 2012-Ankara, (Editörler: Serkan Açar-Oğuzhan Güzel-Mehpare Çaptuğ), Ankara Barosu- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara Barosu Başkanlığı 2013, www.ankarabarosu.org.tr/Sitelere/2012yayin/2011sonrasikitap/idari-yargi-sempozyumu-9-mart-2012-ankara.pdf.

ODYAKMAZ, Zehra: “Hazırlanmakta Olan İdarî Usûl Kanunu Açısından Demokratikleşme Sürecinde Şeffaflaşma ve Bireye Tanınan Haklar”, Prof. Dr. Naci KINACIOĞLU’na Armağan, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt I, Sayı 2, Aralık 1997, s.1-21.

ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Usûlden Beklediklerimiz”, s.2-5, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler, 17-18 Ocak 1998 Ankara, Ankara 1998, vi+307 sayfa, T.C. Başbakanlık Basımevi.

ODYAKMAZ, Zehra: “Demokratik Yönetim İçin İdarî Usul Yasası”, s.203-208, Hukuk Merceği, Konferans ve Paneller 2002, Law Scope Conferences and Panel Discussions 2002, 3, Ankara Barosu Yayınları, ABA Publications, 602 sayfa.

ODYAKMAZ, Zehra: “Şeffaf Yönetime Doğru”, Strateji (Yimder Bülteni), Yıl: 1, Sayı: 2, s. 3.

ODYAKMAZ, Zehra: “Kamu Yönetimi Reformundan İdarî Beklentiler”, s.13 – 25, Kamu Yönetimi Reformu (Panel), Ankara 21.06.2003, Ankara 2003, 96 sayfa, Türkiye Kamu – Sen Arge Yayınları, Yayın No: 7.

ODYAKMAZ, Zehra: “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu İşliyor mu?”, s. 235 – 300, Türk Hukuk Kurumu, Yetmişbirinci Kuruluş Yılı Armağanı, 9 Nisan 2005, Ankara 2005, Türk Hukuk Kurumu Yayınları, Armağan Kitap: 1.

ODYAKMAZ, Zehra-Serkan ÇINARLI: İdarî Uyuşmazlıklarda Yargı Öncesi Çözüm Usûllerinin Uygulanabilirliği, Ankara Ekim 2013, 168 sayfa, Orion Kitabevi.

ODYAKMAZ, Zehra: “Mutual Limits of Administration’s and Individual’s Powers or Freedom of Power in Terms of Alternative Dispute Resolutions in Administrative Law (Yargı-Öncesi Çözüm Usûlleri Açısından

İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da Yetki Hürriyetleri)", Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Sloboda, 20, godina kopaonické škole prirodnoğ prava, Broj 10/2007, Godina LVI / Knjiga 510, 1-972, Beograd, Tom II, p.547-576.

ODYAKMAZ, Zehra: "İdarî Uyuşmazlıklarda Alternatif Çözüm Yolları (Türk Mevzuatı ve Uygulamaları)", s.63-83, Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Sempozyumu, Ankara 3-5 Nisan 2006 (Editör: Mehmet TİRYAKİ), Ankara 2006, 152 sayfa, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

ODYAKMAZ, Zehra: "Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumunun Tanıtılması ve 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Değerlendirilmesi", s.1-85, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Türkiye Adalet Akademisi'nin 10. Kuruluş Yılı Armağanı, "Adalet İçin Bilgi", Yıl:4, Sayı:14, Temmuz 2013.

ODYAKMAZ, Zehra: "Kamu Denetçiliği Kurumunun Erkekler Arasındaki Yeri ve Yargı Yetkisinin Kullanılmasından Anlaşılması Gerekenler", s. 65-95, I.Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu, 03 Eylül 2013 Ankara, Ankara 01.10.2014, 144 sayfa, Afşar Matbaacılık.

ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: "Kamu Başdenetçisi ve Kamu Denetçileri Hakkında Disiplin Soruşturması Açılması Usulü", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Temmuz-Ağustos 2014, Yıl:27, Sayı:113, s.141-160.

ODYAKMAZ, Zehra-Yalçın BOSTANCI-Oğuzhan GÜZEL: "6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Çerçevesinde Kamu Başdenetçisine İlişkin Yaş Şartının Değerlendirilmesi", s.13-26, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım Aralık 2012, Yıl:25, Sayı:103.

ODYAKMAZ, Zehra: "Çağdaş Bir Denetim Mekanizması Olarak Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun Türkiye İçin Gerekliliği ve Diğer Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması", s.97-110, Kamu Yönetimi, Yönetim-Siyaset Sorunlar ve Yeniden Yapılanma (Editörler: Yüksel KOÇAK ve Atıl Cem ÇİÇEK), 1. Baskı, Ankara Eylül 2011, iv+245 sayfa, SFS Grup Yayınevi.

ODYAKMAZ, Zehra: "Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun Türkiye İçin Gerekliliği", s. 209-235, Medeniyetler İttifakı Alliance of Civilizations, Uluslararası İnsan Hakları Konferansı International Human Rights Conference, 21-23 Mayıs 2009/21-23 May 2009 Ankara, 2009 İnsan Haklarında Farkındalık Yılı Awareness Year On Human Rights, Ankara Temmuz 2009, 264 sayfa, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Republic of Turkey Prime Ministry Human Rights Presidency.

ODYAKMAZ, Zehra: “Necessity of Public Inspection (Ombudsman) Institution For Turkey”, s. 236-264, Medeniyetler İttifakı Alliance of Civilizations, Uluslararası İnsan Hakları Konferansı International Human Rights Conference, 21-23 Mayıs 2009/21-23 May 2009 Ankara, 2009 İnsan Haklarında Farkındalık Yılı Awareness Year On Human Rights, Ankara Temmuz 2009, 264 sayfa, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Republic of Turkey Prime Ministry Human Rights Presidency.

ODYAKMAZ, Zehra: “The Role of Ombudsman Institution in Consolidating Democracy and The Draft Law on Ombudsman Institution of Turkey”, p.105-116, The Role of Ombudsman Institutions in Consolidating Democracy, Proceedings of The Conference of The Ombudsmen of The BSEC Member States, İstanbul 26-27 April 2006, İstanbul 2006, 148 pages, PABSEC International Secretariat.

ODYAKMAZ, Zehra: “Ombudsmanlık-Kamu Denetçiliği Kurumu”, s.67-93, Yasama Yargı Yürütme Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu (Ombudsmanlık), Her şey Türkiye İçin, 19 Haziran 2004 Ankara Ak Parti Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu İl Başkanları I. Toplantısı’nda Verilen Konferans, [Basım yeri ve yılı yok], 110 sayfa, Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Çalışmaları (2004-2005).

ODYAKMAZ, Zehra: “Ombudsmanlık Kurumu (Kamu Denetçiliği Nedir?)”, TED Ankara Kolejliler, S: 109, Mart 2012, s. 52-54.

ODYAKMAZ, Zehra-Tufan ERHÜRMAN: “Ombudsman Kurumunun Cumhuriyet Rejimine Katkısı”, Yeni Türkiye Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı V, Ekonomik İdarî, Hukukî Değerlendirme, Yıl 4, Sayı 23-24, Eylül-Aralık 1998, s.3760-3770.

ODYAKMAZ, Zehra: “Türk Hukuk Kurultayı’na Sunulan İsveç Parlâmento Ombudsmanlığı ile İlgili Bildiri Üzerine Düşünceler”, s.487-491, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, 12-16 Ocak 2000 Ankara, Felsefe, Avukatlık Hukuku, Yeni Düzenlemeler, Hukuk Eğitimi, 4, Ankara 2000, VII + 641 sayfa, Grafik Tasarım, Dizgi ve Baskı.

ODYAKMAZ, Zehra: “Ombudsmanlık Kurumu Hakkında Düşünceler”, Diyarbakır Polis Okulu Dergisi, Emniyet Teşkilâtının 155. Yılı Yayını, 2000, s.18-21.

ODYAKMAZ, Zehra: “İdareye Ombudsman Denetimi Geliyor”, (Röportaj), Tempo Dergisi, Sayı 2000/39, s.26-28.

ODYAKMAZ, Zehra: “The Importance of Administrative Judiciary Regime (System of Judicial Separation) in Terms of Human Future”, Pravni

život, časopis za pravnu teoriju i praksu Tematski Broj, Pravo I Humana Buducnost, Udruzenje Pravnika Srbije, Broj 10 2006 Beograd, Tom II, p.329-360;

ODYAKMAZ, Zehra: “İdarî Yargı Rejiminin Önemi ve Gerekliliği (Importance and Necessity of Administrative Judiciary Regime)”, s. 120-125, Ankara Global, Ankara Ocak 2012.

ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “İdarenin Uygulamaları Bakımından İdare, Etik ve Ahlâk”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:71, Sayı:2013/3, s.19-55.

ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “Administration and Morality”, Pravni život casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Moral, 25 godina kopaonice skole prirodnog prava, udruzenje pravnika srbije, Broj 10, Beograd 2012, Tom II, p.189-210.

ODYAKMAZ, Zehra-Bayram KESKİN-Oğuzhan GÜZEL : “Human Rights Policy of the European Union and Its Reflection to the Turkish Constitutional Court’s Decisions”, IASSR tarafından basılmaktadır.

ODYAKMAZ, Zehra-Bayram KESKİN-Oğuzhan GÜZEL : “Human Rights Policy of the European Union and a Disregarded Issue: Good Faith”, Pravni život casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Dostojanstvo, 27 godina kopaonice skole prirodnog prava, udruzenje pravnika srbije, Broj 10, Beograd 2014, Tom II.

ODYAKMAZ, Zehra-Oğuzhan GÜZEL: “Mahkeme Kararları Işığında Terör Olaylarında İdarenin Sorumluluğuna Genel Bir Bakış”, Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, Y.2013, S.1, s.1-61.

ODYAKMAZ, Zehra : “Administration’s Responsibility in Terror Incidents”, Pravni život casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Odogovornost, 24 godina kopaonice skole prirodnog prava, udruzenje pravnika srbije, Broj 10, Beograd 2011, Tom II, p.137-170.

ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumî Esasları, C.I, Üçüncü Bası, İstanbul 1966.

ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumî Esasları, III.Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul 1966, (XXXI-1441+2152 sayfa), İsmail Akgün Matbaası.

ÖZAY, İl Han: “Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Dünü, Bugünü, Yarını”, AYİM’in 20. Kuruluş Yıldönümü Kutlama Sempozyumu, Askerî Adalet Dergisi, Y.22, S.91, Eylül 1994, s.24-49.

ÖZAY, İl Han: “Türkiye’de İdarî Yargının İşlev ve Kapsamı”, İdarî Yar-

gıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara 1982.

ÖZGÜLDÜR, Serdar: Türk Hukukunda Askerî İdarî Yargı, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1986.

ÖZGÜLDÜR, Serdar: Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları, Ankara 1996.

ÖZKARSLI, Oğuz: İdarenin Kusursuz Sorumluluğu ve Risk İlkesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Temmuz 2008, s.65-77, (X+107 sayfa), <http://www.belgeler.com/idarenin-kusursuz-sorumlulugu-ve-risk-ilkesi-faultless-liability-of-administration-and-risk-principle> (Erişim tarihi: 20.02.2013).

ÖZYÖRÜK, Mukbil: İdare Hukuku İdarî Yargı Ders Notları, 3. Sınıf Ders Notları (Teksir), Ankara 1977.

PANDAR, Nursafa: "Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görevleri", Ankara Barosu Dergisi, Y.31, S.1974-3.

PANDAR, Nursafa: AYİM'nin Görevleri, Bilimsel Öneriler (Tartışmalı Toplantılar), Ankara 1974.

ŞAHİN, Mustafa: "Askerî İdarî Yargının Kısa Tarihçesi", Silâhlı Kuvvetler Dergisi, Y.104, S.299, 1985, s.90-93.

ŞAHİN, Mustafa: "Kişi Yönünden Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin Görev Alanı", Danıştay Dergisi, Y.8, S.30-31, Ankara 1978, s.45.

ŞAHİN; Mustafa: "Subay, Astsubay ve Askerî Öğrencilerin Disiplin Noktasından Silâhlı Kuvvetlerle Olan İlişkilerinin Kesilmesi", Silâhlı Kuvvetler Dergisi, Y.104, S.300, s.83-84.

ŞENLEN, Süheyla: Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Görev Kriterleri, M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1995.

TANÖR, Bülent: İki Anayasa (1961-1982), İstanbul 1986.

TİKVEŞ, Özkan: "İdarî Yargı ve Sorunları", Prof. Dr. Osman F.Berki'ye Armağan, Ankara 1977.

TİKVEŞ, Özkan: Yargı ve Anayasa Değişiklikleri, Dr. A.Recai Seçkin'e Armağan, Ankara 1974.

TİKVEŞ, Özkan: "Anayasa Onbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler ve Ekler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XXXIV, S.1-4, Ankara 1977, s.19-59.

TOĞRUL, İlhan: "Askerî İdarî Yargının Genel Esasları ve Yargılama

Usulleri”, Askerî Adalet Dergisi, Y.16, S.64, Ankara 1972, s.3-45.

TOĞRUL, İlhan: Askerî İdarî Yargı, Ankara 1973.

YAYLA, Yıldızhan: AYİM'nin 20. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Tartışmalar, s.67, 69.

YENİCE, Kâzım-Yüksel ESİN: İdarî Yargılama Usulü, Ankara 1983.

ZABUNOĞLU, Yahya Kâzım: “Askerî İdare Yargısı ve Anayasa Mahkemesinin Bir Kararı Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, S.1977, S.1-6, Y.34, s.24-32.